

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE KIBRIS SORUNU**Dr.Alaattin KIZILTAN (*)****Abdullah TAKIM (**)****ÖZET**

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, 1990'lardan sonra başta Doğu Avrupa olmak üzere dünyada meydana gelen ekonomik ve siyasal gelişmelerle birlikte, Avrupa Birliği (AB) çevre ülkelere doğru genişleme sürecini hızlandırmıştır. Bu çerçevede Güney Kıbrıs'ın (adanın tamamını temsil edecek şekilde) 1 Mayıs 2004'ten sonra AB'ye tam üye olması kesinleşmiştir. Türkiye'nin tam üyeliğe aday üyeliği 1999 yılındaki Helsinki zirvesinde kararlaştırılmıştı. Daha evvel Yunanistan ve şimdi de Kıbrıs'ın Birliğe tam üye olması yanında, zamanla aday ülkelerin tam üyelik için yerine getirmeleri gereken ekonomik ve siyasi koşullar da gelişmiştir. Değişen bu koşullarda Kıbrıs ve Türkiye'nin AB ile ilişkileri özel bir konuma gelmiştir. Adanın 1974'ten sonra fiilen iki farklı devlete ayrılmasıyla birlikte geçen 40 yıllık süre sonunda gelinen nokta özellikle Türkiye açısından, Kıbrıs ile ilgili bir nevi ertelenen sorunların çözümünü acil hale getirmiştir. Bu sorunun çözülmemesi halinde, önce Yunanistan ve ardından Kıbrıs (Rum Kesimi)'in AB'ye tam üyeliği, bu iki ülkenin etkisiyle Birliğin Türkiye'ye bakış açısını ve ilişkilerin geliştirilmesini büyük ölçüde etkileyecektir.

GİRİŞ

Bu çalışmada kırk yılı aşkın tarihsel süreç içinde Türkiye'nin Avrupa Birliği(AB) adaylığının Kıbrıs konusu ile ilgili olup olmadığının araştırılması noktasında bu güne kadar ki gelişmeler ele alınmıştır. Başlangıçta AB'nin kuruluşu hakkında kısa bilgi verildikten sonra, yine özet olarak Türkiye'nin birliğe müracaatı üzerinde durulmuş, Kıbrıs'ın coğrafi ve stratejik konumu açıklanmıştır. Daha sonra Türkiye'nin ve AB'nin izlediği Kıbrıs politikası incelemekte ve değerlendirilmektedir. Türkiye'nin AB ilişkilerinde Kıbrıs hakikaten sorun mudur? sorusu sık sık sorulmaktadır. AB'nin 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren Rum tarafını Kıbrıs adına tam üye olarak kabul etmesi, Türkiye'nin müzakere için fazla bir zamanının kalmadığını göstermektedir. Bu güne kadar Batılılar tarafından uzlaşmaz taraf olarak görülen Türk tarafı Kıbrıs'ta ya bağımsız bir devlet olarak varlığını devam ettirecek, veya olmazsa olmaz kabul ettiği değerlerden ödün vererek birleşik Avrupa içinde yer alıp halkının refahını yükseltmeye çalışacaktır. Kıbrıs'ta mevcut

(*) Atatürk Üniversitesi,İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Öğretim Üyesi

(**) Atatürk Üniversitesi,Bayburt Meslek Yüksek Okulu, Dış Ticaret Bölümü

durumun bu haliyle devam ettirilemeyeceği gerçeği dikkate alındığında, soruna çözüm bulunması acil bir hale gelmiştir. Yıllardır çözülemeyen Kıbrıs sorunu gelinen noktada aniden AB ve dünyanın gündeminde ilk sıralara yükselmiştir. Bu durumu tesadüf olarak değerlendirmek yanıltıcı sonuçlara götürebilir. Özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından sonra değişen Dünya konjonktürü Türkiye'nin bölgedeki rolünün önemliliğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. AB, ABD ve Birleşmiş Milletler bölgedeki gelişmelere karşı kayıtsız kalmamakta, daha etkin bir rol üstlenmek istemektedir. Özellikle ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonra yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin de bu dengeleri etkilemedeki fonksiyonu dünya kamuoyu tarafından algılanmıştır. Bilhassa 11 Eylül 2001'den sonraki gelişmeler, dünya siyasetinde, AB ilişkilerinde Türkiye'ye yeni ivmeler kazandırmış gözükmektedir. 11 Eylül 2001 sonrası canlanan ABD ve Türkiye arasındaki stratejik işbirliği sadece AB ilişkilerini değil, IMF kredilerini, Kıbrıs'ın adadaki iki toplumu kapsayacak şekilde AB'ye girmesini de belirleyen en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Böylece, dünya yeniden şekillenirken, Türkiye de bu gelişmelere paralel olarak hedef büyütürken Avrupa'da yerini almaya başlamaktadır.

Bu nedenle bölgede önemli bir işleve sahip Türkiye, geçmişte olduğu gibi, bölgedeki sorunları ile baş başa bırakılmamıştır. Kıbrıs'ın bölgesel bir sorun olmadığı gerçeği dikkate alındığında, bu sorunun çözümü için de ilgili ülkelerin çabalarının yeterli olup olmadığı veya sorunun çözümünde ne kadar çaba gösterdikleri tartışılabilir.

1. Avrupa Birliği'nin Gelişme Sürecine Kısa Bir Bakış

Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesi milli devletlerin kurulmasıyla başlamıştır. Asıl gelişme ise II. Dünya savaşından sonra olmuştur. Avrupa ülkeleri arasındaki ölümcül rekabet, iki dünya savaşına ve 60 Milyon insanın ölümüne neden olmuş, bu savaşlar Avrupa'yı harabeye çevirmiştir. Savaş sonrasında Dünya hakimiyeti A.B.D ve eski SSCB'ye bırakılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki birleşme çabalarının temelinde şu üç neden yatmaktadır:birincisi; Avrupa'nın öteden beri süre gelen dünyanın merkezi olma özelliğini kaybetmesi, ABD ve SSCB'den sonra üçüncü bir süper güç oluşturma ancak ekonomik yönden bir araya gelmekle mümkün olacağı, ikincisi; gerek I. ve gerekse II.Dünya Savaşı'nın Avrupa'da çıkmış olması nedeniyle bu bölgenin huzura ihtiyacının olması, üçüncüsü ise halklarına daha yüksek hayat standardının kazandırılması arzusudur.

İlk birleşme hareketi uzun süre Avrupa ülkeleri arasında savaşa neden olan kömür ve çelik alanında yapılmıştır. Avrupa'da yeni bir savaşın çıkmaması için mutlaka kömür ve çelik gibi iki önemli savaş malzemesinin uluslar üstü bir güce bağlanması savunulmuştur. Çünkü o dönemde sanayinin ana hammadde kömür ve çeliktir. Fransa'da çelik, Almanya'da kömür vardır. Fransız Dışişleri Bakanı Schuman'ın 1950 yılında Avrupa ülkelerine çağrı yapmasıyla birleşme konusunda ilk somut adım atılmıştır. Bu çağrıya olumlu cevap veren Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya, Almanya ve Fransa arasında 1951 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu(AKÇT) kurulmuştur. Bu anlamda AKÇT Roma Antlaşması'na giden yolu açmıştır. İngiltere bu dönemde böyle bir

bütünleşmeye sıcak bakmamıştır. Topluluğu kuran ülkelerden özellikle Fransa Devlet Başkanı De Gaulle İngiltere'yi A.B.D'nin Avrupa'da bir uzantısı olarak görmüş, 1969 yılına kadar İngiltere'nin başvurusunu reddetmiştir. Avrupa'da siyasi birlik düşüncesi üye ülkeler arasında kabul görmeyince birleşme ekonomik alana yönlendirildi. Nihayet Roma Antlaşması ile Avrupa Atom Enerjisi Kurumu(EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu 1958 tarihi itibariyle kurulmuş oldu. Kurucu ülkeler Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dur. Füzyon Anlaşması ise 1 Temmuz 1967'de imzalanmış ve bu tarihten sonra her üç kuruluşu da kapsayacak şekilde (AET, AKÇT ve EURATOM) Avrupa Toplulukları ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Topluluğun üye sayısı 1973 yılında İngiltere, İrlanda, Danimarka ile 9'a, 1981'de Yunanistan ile 10'a, 1986'da İspanya ve Portekiz ile 12'ye 1995'de ise, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın tam üyeliği ile 15'e çıkmıştır. Birliğin tam üye sayısı 1 Mayıs 2004 yılından itibaren on ülkenin daha katılımıyla 25 olmaktadır. Altılarla başlayan bu serüvenin , yakın bir tarihte AB'nin kendi tarihinin en büyük gelişme sürecini yaşayarak belki "otuzlar"ı bulacağı tahmin edilmektedir.¹ Kıbrıs(Rum Kesimi), Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya ve Malta ise Birliğe yeni katılan ülkelerdir. Birliğin birinci genişlemesinde daha önce birlik dışında kalmak isteyen İngiltere sonradan birliğe girmek istemişse de bu istek özellikle Fransa'nın tutumu nedeni ile iki kez veto edilmiştir. Daha sonra 1971 yılında İngiltere, 1972'de ise Danimarka ve Norveç ile katılma anlaşması imzalanmıştır. Ancak Norveç'te yapılan halk oylamasının sonucu hayır çıkınca bu ülke birliğe katılamamıştır.

Birinci genişlemede üyeler arasında ekonomik gelişme farkının olmaması nedeni ile sorun yaşanmayacağı tahmin edilmişse de dünya ekonomisindeki gelişmeler ve birliğin kendi bünyesinden kaynaklanan sorunlar nedeni ile önceden beklendiği gibi olmamıştır.

İkinci genişlemede Yunanistan'ın üyeliği ile, özellikle Türkiye karşıtı tutumu birlik içinde siyasi sorunların çıkmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın ve İspanya'nın üyeliği esasen söz konusu ülkelerde demokratik rejimi teminat altına almak olarak da nitelendirilebilir.

Üçüncü genişlemede İspanya ve Portekiz'in üyeliği bu ülkelerin zayıf ekonomik yapısı nedeni ile tepkilere neden olmuştur.

Dördüncü genişleme sonrası Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın üyeliği ile o dönemde son genişleme dönemini yaşamıştır.İsveç'in Euroya katılmak istememesini bir yana bırakırsak, bu üyelerin katılımı sorunsuz olmuştur, diyebiliriz.

Diğer yandan birliğe tam üye olacak ülkelerin taşınması gereken şartların genişlemeyle birlikte geldiği noktanın anlaşılması açısından bazı önemli zirvelerin belirtilmesinde yarar vardır.

¹ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/iliksi.htm> (E.T. 21.11.2003)

Doğu Bloku ülkelerinin 1991'de dönüşüm süreci yaşamaya başlamalarıyla birlikte, AB bu ülkelerle ilişkilerinin hızla geliştirmek istemiştir. Bu çerçevede 16 Aralık 1991'de bu ülkelerle Avrupa Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan amaç, bu ülkeleri yakın bir gelecekte birliğe tam üye yapmak olmuştur.²

Maastricht Zirvesi 9-10 Aralık 1991'de düzenlenmiş ve Birliğin geleceğini ve genişlemesini ilgilendiren çok önemli kararların alındığı bu zirvede kabul edilen ve 7 Şubat 1992'de imzalanarak 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Topluluğun ortak pazarın ötesinde "ekonomik ve siyasi birliğe" taşınması gündeme gelmiştir. Bu tarihten sonra Topluluğa Avrupa Birliği denilmeye başlanmıştır.³ Türkiye açısından bu zirvenin en önemli noktası, birliğe katılımın gittikçe güçleşmesi ve maliyetinin artmasıdır.⁴

Genişleme açısından yine önemli bir zirve olan 21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde AB'nin genişlemesine yeni bir ivme kazandırılarak Doğu Bloku ülkelere açılıma yol açacak kararlar alınmış ve AB'ye tam üye olacak ülkelere yerine getirmeleri gerek kriterler ileri sürülmüştür. Bunlar, siyasi ve ekonomik kriterler ile topluluk müktesebatına uyum koşuludur. Siyasal kriterler demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ile azınlık haklarına saygı olarak ifade edilirken, ekonomik kriterler arasında işleyen bir pazar ekonomisine sahip olma ile AB içinde piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesi yer almaktadır. Topluluk müktesebatına uyum çerçevesinde AB'nin çeşitli siyasi, parasal ve ekonomik hedeflerine bağlılık çerçevesinde üyelik yükümlülüklerini üstlenmek zorunluluğudur. Siyasal kriterler aday üyelerle tam üyelik görüşmelerini başlatmak için ön koşuldur.⁵

Amsterdam Zirvesi 7 Ekim 1997'de yapılmış ve imzalanan Amsterdam Antlaşması ile de üye ülkelerin insan haklarıyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyma ve bu antlaşma ile sözleşmeye uymayanlara AB konseyindeki oy haklarının, diğer ülkelerin üçte birinin teklif ve oybirliği ile karar alınması koşuluyla, askıya alınması mümkün hale getirilmiştir.

12-13 Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesinde ise aralarında Kıbrıs'ın da bulunduğu bazı ülkelerle 1998'de tam üyelik görüşmelerinin başlamasına karar verilmiş, ancak Türkiye aday ülkeler arasında yer almamıştır. Bu zirvede alınan kararlara göre Türkiye'den önceden imzalanan antlaşmalar yanında, Türkiye'nin aslında taraf olmadığı yeni antlaşma kararlarına da uyması istenmiş, bunun üzerine Türkiye , aday ülkeler arasında yer almadığı ve diğer nedenlerle AB ile ilişkilerini askıya almıştır. Türkiye'nin bu tepkisinden sonraya denk gelen 10-11 Aralık 1999

² Karluk Rıdvan, Avrupa Birliğe ve Türkiye, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, s.28.

³ Aslan Eren, "Avrupa Birliği Süreci ve Bu Süreçte Türkiye'nin Konumu " A.Ü.İ.B.F.Dergisi, Cilt:17, Sayı:1-2, Erzurum, 2003, ss.155-188,

⁴ Karluk, a.g.e. , s.77.

⁵ Eren, a.g.e. , s.7.

⁶ Emin Çarıkçı , "Türkiye'nin AB'ye Tam Üyelik Meselesi ve Kriterleri " Yeni Türkiye, (AB özel Sayısı II), S.36, Kasım -Aralık 2000, s. 1226.

tarihli Helsinki zirvesinde, Türkiye'nin diğer 12 adayla birlikte 13. aday olarak katılım sürecine eşit bir temelde katılmasına karar verilmiştir.⁶

Kopenhag Zirvesi 12-13 Aralık 2002'de gerçekleştirilmiş, bu zirvede ise aralarında Kıbrıs'ın da bulunduğu 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004 tarihinde ve Bulgaristan ile Romanya'nın 2007'de Birliğe tam üye olmaları kararlaştırılmış, böylece aday ülkelerden sadece Türkiye'ye tam üyelik için görüşmelere başlama tarihi verilmemiştir. Türkiye'nin durumuna, siyasi reformların hem hukuken hem de uygulama anlamında yerine getirilmesi halinde, Aralık 2004'te yapılacak toplantıda bakılarak, görüşmelere en kısa zamanda başlanabileceği üzerinde durulmuştur ve reformların gerçekleştirilmesi halinde Türkiye'nin 2013'te tam üye olabileceği bilgisi verilmektedir.⁷

Sonuç olarak 1995'ten sonraki gelişmeler AB'yi 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla 25 üyeli bir birliğe dönüştürmüştür. Dolayısıyla tam üyelikte geç kalan ülkeler, genişleme süreciyle beraber, Birliğin kuruluşundan Tek Pazar ve Ekonomik Birliğin ötesine geçerek, siyasi bir birliğe doğru gitmenin getirdiği yeni sorumlulukları yerine getirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda ülkelerin menfaatlerini riske sokan en önemli gelişme, yetki devri ve özellikle birlik anayasasının hazırlanmasıyla ulusal anayasaların tarihe karışma durumudur.

Gelişmelerde geline en dikkat çekici noktalardan bir diğeri de özellikle Kıbrıs ve Yunanistan gibi ülkelerde yaşanan ve Kopenhag siyasi kriterlerine aykırı uygulamalara rağmen, AB'nin bu uygulamaları görmezlikten gelmesidir. Güney Kıbrıs'ın Kuzey'e ekonomik ambargo uygulaması ve AB'nin buna her hangi bir çözüm getirmemesi Kuzey'de yaşayanların insanca yaşama hakkını önemli ölçüde kısıtlamıştır.

2. Türkiye - AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye karışık ve stratejik önemi olan bir bölgede yer almaktadır. II. Dünya savaşından sonra Rusya'nın Kars, Ardahan ve Artvin üzerinde hak iddia etmesi ve boğazların statüsünün değiştirilmesini istemesi yönündeki talepleri üzerine Türkiye 1949 yılında NATO'ya girmiştir.⁸ Soğuk savaş döneminde Türkiye'nin stratejik önemi Avrupa için de cazip gelmiştir. Yumuşama dönemine gelinmesi ile Avrupa'nın olaylara bakış açısı değişmiş, bundan böyle iktisadi konular ve demokratikleşme daha önem kazanmıştır.

Türkiye'nin AET'ye başvurması ise 31 Temmuz 1959 yılıdır. Bu yönü ile Türkiye Yunanistan'dan sonra ortak üye olmak için baş vuran ikinci ülkedir.⁹ O dönemlerde Türkiye'nin başvurusu birliğe önemli prestij sağlamıştır. Türkiye'nin müracaatı ile ilgili zamanın Dışişleri Bakanı şöyle der:" Bizim için bu olay ekonomik olmaktan ziyade siyasi bir meseledir. Eğer Yunanistan'ın böyle bir

⁷ TÜSİAD-AB Temsilciliği, Brükselde Bir Hafta, Yayın No:2002/45, 9-16 Aralık 2002, ss. 1-2.

⁸ Ali Bulaç, Avrupa Birliği ve Türkiye, 2001, s.29.

⁹ Rıdvan Karluk, Avrupa Birliğine ve Türkiye, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, s.531.

organizasyona yalnız başına girmesine müsaade ederse, bu Türkiye'nin dışarıda kalması demektir. Yani Türkiye'nin böyle bir batılı organizasyona girme şansı büyük ölçüde Yunanistan'a bağlıdır. Yunanlılar harekete başladığında siz başka hiçbir şey düşünmeden yanlarında koşmaya başlamalısınız. Yunanistan kendini boş bir havuza atsa bile onu yalnız bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden siz de atlayacaksınız, velev ki bu havuz içi boş bir havuz olsa bile..¹⁰ Zamanın Türk hükümeti Yunanistan'ın girdiği bir birlige Türkiye'nin mutlaka girmesi gerektiği düşüncesiyle AET'ye müracaat etmiştir. Türkiye'nin AET'ye katılmak istemesinde etkili olan nedenler şunlardır:¹¹ Sağlanacak ticari kolaylıklarla ihracatın artırılması, elde edilecek mali yardımlarla sanayileşmenin hızlanması, rakibimiz olan Yunanistan'ın Birliğe girip bizim dışarıda kalmamızla, ihracatta Batı Avrupa pazarını kaybetme endişesi , NATO içinde yer alan ve batı kültür ve uygarlığını benimseyen bir Avrupa ülkesi olarak, ileride kurulacak bir AB'nin dışında kalmak istenmemesi.

Türkiye ile AET arasında 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Antlaşması ile Gümrük Birliği ve ileride bir tam üyelik amaçlanmıştır. Ankara müzakereleri Yunanistan ile AET arasındaki müzakereler göre daha uzun olmuştur. Bu gecikmelerin belli başlı üç sebebi vardı:¹² birincisi; 1959-1963 yılları arasında AET ile görüşmeler devam ederken Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, tarihinin en kötü ekonomik ve siyasi krizini yaşamıştır, ikincisi; iç politikadaki polarizasyonun yoğunlaşması, üçüncüsü; görüşmeler uzadıkça ekonomik mali ve ticari alanda görüşülmesi gerekli işlerin daha kompleks yapıda olması.

Ankara Antlaşması taraflar arasında mal, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımını öngörmektedir.¹³

Ankara Antlaşmasına göre Türkiye-AB arasındaki ilişkiler üç dönem olarak belirlenmiştir. Hazırlık Dönemi, 1964-1973 yılları arasında kapsar. Türk ekonomisi ile topluluk ekonomileri arasındaki farkı azaltmak amacıyla Türkiye'ye tek taraflı tavizler verilmiştir. Hazırlık süresi 5 yıl olarak öngörülmesine rağmen 9 yıl sürmüştür. Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol ile hazırlık dönemi bitmiş geçiş dönemi başlamıştır. 1973-1996 yıllarını kapsayan bu dönemin asıl amacı bu süre içinde Türkiye ile AB arasında. sanayi mallarını kapsayan bir gümrük birliği kurmaktır. Türkiye 22 yıllık süre içinde Gümrük Birliği'nin gereklerini yerine getirecektir. Bunu içinde söz konusu malların aşamalı bir biçimde gümrük, resim ve harçların sıfıra indirilmesi, tarife dışındaki miktar kısıtlamasının kaldırılması ve AET'nin ortak gümrük tarifesini uygulamak gerekiyordu. Bu dönemde (1975'te) Yunanistan'ın tam üyelik için başvurması önemli bir tarih olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu tarihten sonra birliğin Türkiye'ye yönelik politikaları Yunanistan'a endekslenerek tam bir Yunan

¹⁰ H. Şaban Çalış ,Türkiye AB İlişkileri Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınevi, 2001,s.41.

¹¹ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, 15.Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul , 2003. s.268.

¹² Çalış.age. , s.78.

¹³ Türk Demokrasi Vakfı, Avrupa Birliği'nin ABC'si, Nisan, Ankara, 2003, s.213.

tarafgirliğine dönüşmüştür. Bundan sonra Avrupa Birliği tarafında Yunanistan ile Türkiye arasındaki denge de Yunanistan lehine bozulmuş oldu.¹⁴ Türkiye'nin AB'ye 1987 yılında yaptığı tam üyelik başvurusundan itibaren Yunanistan sürekli sorun yaratan bir ülke olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye ile AB arasında ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesini sürekli engellemiştir.¹⁵ Özellikle Gümrük Birliği öncesi dönemde birliğin Türkiye'ye yapacağı mali yardımlar Yunanistan'ın vetosu yüzünden kullandırılmamıştır. Örneğin 1981 yılında 600 Milyon ECU Yunanistan'ın vetosu nedeni ile yürürlüğe konulmamıştır. Dördüncü Mali Protokol çerçevesinde 1981 yılında parafe edilen bu protokol, aynı yıl siyasi nedenlerle dondurulmuş; 1990 yılında Komisyon tarafından, onaylanmak üzere Konsey sunulmuş ancak, Yunanistan'ın engelleri nedeniyle işlerlik kazanamamıştır.¹⁶

Türkiye ile AB arasındaki son dönem 01.01.1996 yılında başlamıştır. Bu dönemde tarım ürünlerinde de serbest dolaşımın sağlanması ve Türkiye'de yasal mevzuatın ve ekonomi politikalarının AB ile uyumlaştırılması amaçlanmıştır. Türkiye ile AB arasında imzalanan Gümrük Birliği bu dönemin başlangıcı olmuştur. Daha önce olduğu gibi Gümrük Birliği Anlaşması sonrası birlik mali yardım konusunda üzerine düşen görevi yerine getirmemiştir. Örneğin 1996-1999 döneminde 1.507 Milyon kredi Euro taahhüt edilirken sadece 557 Milyon Euro kullandırmıştır. Ayrıca Gümrük Birliği kapsamında 750 Milyon Euro'luk Avrupa Yatırım Bankası'nın finanse ettiği kredi yine Yunan vetosu nedeni ile kullanılmamıştır.

Diğer yandan Türkiye ile AB arasında kurulan Gümrük Birliği sonucu ortaya çıkan etkilerle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Gümrük Birlikleri Teorisi'ne göre korumacılığın kaldırılmasıyla birlikte üye ülke ekonomilerinde kısa dönemde statik ve uzun dönemde dinamik etkiler ortaya çıkmaktadır. Kısa dönemde gümrük birliklerinin ülkeler arası ticareti artıracığı beklenir. Uzun dönemde ise artan rekabet ve yeniden yapılanma etkileri söz konusudur. Bu etkilerden birincisi birliğin gerçekleştirilmesiyle ilk anda ortaya çıkmaktadır ve hesaplanması kolaydır. Ancak uzun dönemli etkiler dinamik analizler gerektirdiği ve dışsal koşulların değişebilirliği dikkate alınmak zorunda olduğu için, çoğunlukla hesaplanamamaktadır. Bununla birlikte gümrük birliğinden beklenen yararlar, kısa dönemli etkilerden ziyade, uzun dönemli yeniden yapılanma etkileri çerçevesinde kaynakların daha etkin dağılımında toplanmaktadır.¹⁷

Bu bağlamda Türkiye'nin AB ile gümrük birliğine gitmesiyle ortaya çıkan etkilere ait bazı çalışmalar yapılmıştır.

Seyidoğlu ve Kemer, gümrük birliği sonucu 1996-99 döneminde Türkiye'nin AB'ye ihracatında bir gelişme yaşanmamasına rağmen, AB'nin Türkiye'ye

¹⁴ Çalış age.s.78.

¹⁵ Cihan Dura, Hayriye Atik, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, NO: 164, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2003, s.210

¹⁶ <http://www.btsu.org.tr/document/abmalıyardim.doc> (E.T. 03.03.2004)

¹⁷ Geniş bilgi için bkz. T.Hitiris, European Union Economics, 4.Baskı, Prentice Hall, 1998.

ihracatında bir artış yaşandığını belirlemiştir.¹⁸ Bu durum Türkiye aleyhine bir dış ticaret açığına işaret eder. Ancak çalışmada bu açığın ne kadar olduğu belirtilmemiştir.

Bir başka değerlendirmeye göre, (başlangıçta bazı zorluklar olsa bile) AB ile gerçekleşen gümrük birliği sonucu Türk sanayi gerçek anlamda uluslar arası rekabet ortamına girmiş, yeniden yapılanmış, sekiz yıl öncesinden daha güçlü, tecrübeli ve rekabetçi hale gelmiştir. Ayrıca bu dönemde AB'ye olan ihracatımız, AB'den yapılan ithalattan daha hızlı artmış, ihracat/ithalat oranı 1995 yılında % 65 iken, 2003 yılı sonu itibariyle %80 olmuştur.¹⁹

Bu konuda yapılan diğer bir değerlendirmeye göre, AB'ye dönük ihracatımız 1995'te 11 milyar dolar iken, 2003 yılın ilk 11 ayı sonunda 22 milyar dolar olmuştur.²⁰ AB'den yaptığımız ithalat ise 1995'teki 16,8 milyar dolarlık seviyesinden, Kasım 2003 tarihi itibariyle 42,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Buna göre ilgili dönemlerde AB'ye dönük ihracatımız % 100 artarken, AB'den yaptığımız ithalatımız % 154 oranında artmıştır. Bu durumda Türkiye'nin gümrük birliğinden sonra AB ülkelerinden kaynaklanan dış ticaret açığının arttığı görülmektedir. Ancak aynı dönemde diğer ülkelere yapılan ihracat artışı, ithalat artışından daha fazla olduğu için, gümrük birliği sonucu ortaya çıkan bu olumsuz durum kısmen telafi edilebilmiştir. Diğer ülkelere yapılan ihracat artışının ise AB ile gerçekleştirilen gümrük birliğinin Türkiye'de rekabet ve etkinlik artışına yol açması nedeniyle, elde edilen karşılaştırmalı üstünlüklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Son yıllarda artan dış ticaret açığı ile ilgili tartışmaların, gümrük birliğinin ilk yıllarının aksine, AB yerine Çin başta olmak üzere, Uzak doğu ülkelerinin Türk pazarını istila etmesi noktasında toplanmakta ve Türk sanayinin AB yerine, daha çok bu ülkelere yapılan ucuz ithalatın tehdidi altında olduğunu akla getirmektedir.

Uzun dönemli yeniden yapılanma etkilerinin ekonomik boyutlarını tam olarak ortaya koymak mümkün olmadığından, Türkiye ve AB arasında gerçekleşen gümrük birliklerinin toplam etkilerinin ne kadar olduğu ile ilgili kesin rakamların ifade edilmesi kolay değildir. Bu bakımdan bu konuda telaffuz edilen rakamların (90 milyar dolarlık zarar gibi) güvenilirliği tartışmalıdır. Ayrıca uzun dönemde ihracat ve ithalata etki eden diğer faktörler (döviz kurları, dünya üretimi ve talebi ile teknoloji ve iç talepte meydana gelen değişimler gibi) ile gümrük birliğinin etkisi bir arada olduğu için, bunlar arasından gümrük birliğinin tek başına etkisini tam olarak belirlemek oldukça zordur. Kaldığı, gümrük birliğinin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan durumdan geriye dönüş mümkün olmadığı (anlaşmaların iptali, tarifelerin yeniden artırılması gibi) ve Türk sanayinin başlangıçtaki bocalama

¹⁸ Halil Seyidoğlu ve Barbaros Kemer, "Türkiye-AB Gümrük Birliği İlişkilerinde Uygulamanın Değerlendirilmesi", Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:16, Sayı:1-2, Yıl:2002, ss.1-9

¹⁹ E.Önen, " Sekiz Yıllık Deneyime Dayanarak Gümrük Birliğinin Türk Ekonomisi ve Sanayisi Üzerindeki Etkileri", Asomedy, Forum, Ocak 2004, s.6.

²⁰ O.Arolat, " 8 Yıl Sonra Gümrük Birliği Fotoğrafı " Asomedy, Forum, Ocak 2004, s.9.

döneminden sonra, bu sürece uyum sağladığı dikkate alındığında, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel AB üyeliği açısından da bu konudaki tartışmalar anlamsız kalmaktadır. Bunun yanında Gümrük birliği sonrası zor durumda kalan sektörlerin, anlaşmalarda öngörüldüğü şekilde AB tarafından yeterince fonlandırılmadığı da ifade edilmelidir.

Diğer yandan Kopenhag Zirvesi sonunda ülkemize yönelik yardımlarda bir miktar artış sağlansa da, bu güne kadar diğer aday ülkelerle kıyaslandığında verilen kaynakların yetersiz olduğu görülmektedir. Örneğin 42 yıl boyunca Türkiye'nin aldığı ve alacağı krediler Polonya'nın son 15 yılda aldığı yardımların üçte birinden, Romanya'nın aldığı yardımların yarısından azdır.²¹ Ancak 17 Ağustos 1999 tarihinde Türkiye'nin maruz kaldığı deprem felaketinin ardından Avrupa Birliği, Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi (ECHO) kaynaklarından 1 milyon Euro ve depremzedelerin geçici barınak ihtiyacını karşılamak üzere hibe niteliğinde 30 milyon Euro tutarında acil yardım sağlamıştır.²² Ancak Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye'ye depremden sonra yapılan 600 milyon Euro'luk yardımı, daha önce vermeyi taahhüt ettiği 750 milyon Euro'luk krediye saydı. Kalan 150 milyon Euro'luk bölüm için bir çözüm aranacağını bildiren AB Komisyonu, Türkiye'ye tahsisi kararlaştırılan hibenin Yunanistan'ın vetoları nedeniyle bütçe tekniği açısından geçerliliğini yitirerek, kadük hale geldiğini açıkladı.²³

Avrupa Birliği mali yardımlarla ilgili sorumluluklarını yerine getirmezken özellikle Gümrük Birliği sonrası dönemde Türkiye aleyhine bir dizi kararlar aldığını görmekteyiz. AB'nin Türkiye ve Kıbrıs hakkında aldığı çeşitli kararlar şöyle sıralanmaktadır.²⁴

Türk hükümetinden, özellikle Kıbrıs'tan işgalci askeri güçlerin geri çekilmesini ister(19.09.1996).Türkiye'den Ada'nın askersizleştirilmesini sağlamak amacıyla Kıbrıs'taki askeri güçlerin çekilmesini ister(17.09.1998).Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti'nin topraklarının yüzde 37'sini yasa dışı bir biçimde işgal etmektedir (10.02.2000). Türk Hükümetine, Kuzey Kıbrıs'taki işgal güçlerini geri çekme çağrısında bulunur(15.11.2000). Türkiye'nin Ermeni soykırımı yaptığını ilan eder ve Türk hükümetinin bunu kabul etmesini ister.Türkiye'nin bu olguyu reddetmesinin Avrupa Birliği üyeliğinin kesin engeli olduğunu açıklar(15.11.2000).Türk hükümetine, PKK'ya ve diğer (yasadışı) Kürt örgütlerine, Kürt konusunu şiddete dayanmayan ve siyasi bir çözüm bulmaları için ellerinden gelen tüm çabayı göstermeleri için çağrıda bulunur(13.12.1995).PKK başkanı tarafından tek taraflı olarak ateşkes ilan edilmesini memnuniyetle karşılar(18.01.1996).Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türkiye'nin doğusunda son zamanlarda gerçekleştirdiği askeri

²¹ T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye-AB Mali İlişkileri Raporu, (<http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/mali/Mali%20Not.htm> ,E.T 02.03.2004)

²² <http://www.btso.org.tr/document/abmaliyardim.doc> (E.T. 03.03.2004)

²³ <http://arsiv.hurriyet.com.tr/hur/turk/00/02/21/turkiye/02tur.htm> (E.T. 03.03.2004)

²⁰ <http://fireball.atonet.org.tr/turkce/index9.htm> (E.T. 03.03.2004)

operasyonlardan ve PKK tarafından 15 Aralık 1995 tarihinde ateşkes ilan edilmiş olmasına rağmen barışçıl bir çözüm sağlama çabalarını reddetmesinden büyük kaygı duymaktadır(20.06.1996).Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türkiye'nin doğusunda kısa bir süre önce sürdürdüğü askeri operasyonlardan ve Güneydoğu'daki anlaşmazlığa barışçıl bir çözüm bulma yollarını aramayı reddetmesinden büyük kaygı duymaktadır(19.09.1996).Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin örgüt lideri için alacağı karara uymaya çağırır. Örgüt liderinin idamının Avrupa'da güvenlik ve istikrar açısından önemli etkilerinin olacağına ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle bütünleşme sürecine zarar vereceğine inanır (22.07.1999). Avrupa Parlamentosu, Kürt halkının siyasal, kültürel, sosyal haklarını tanıyan bir çözüm bularak Türkiye'deki anlaşmazlıkların nedenlerine çözüm bulmalıdır (22.07.1999). Avrupa Parlamentosu, konseye ve üye devletlere Kürtlere karşı insan hakları ihlalleri sorununu BM İnsan Hakları Komisyonu'nda gündeme getirme çağrısı yapar(10.02.2000).Türk Silahlı Kuvvetleri Güneydoğu Anadolu'da Kürtlere karşı sürdürdüğü operasyonları durdurmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tüm Kürt örgütleri ile görüşmelere başlamalı ve Kürtlere hakları tanınmalıdır. Avrupa Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Genel Müdürü Türkiye Masası Şefi Alain Servantie, 20 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Komisyonu Başkanı Roman Prodi adına PKK'ya bir mektup gönderdi ve Avrupa Komisyonu'nun azınlık politikasını anlattı. Avrupa Parlamentosu Sakharov Ödülü sahibi Leyla Zana'nın ve düşünceleri nedeniyle hapse atılmış olan Kürt kökenli eski milletvekillerinin serbest bırakılmasını talep eder(15.11.2000).Doğu Ege'de Kardak adası ile ilgili olarak Türkiye'nin provokatif askeri operasyonlarından kaygı duymaktadır(15.02.1996).Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin bir üye devleti olan Yunanistan'ın egemenlik haklarını tehlikeli bir biçimde ihlal etmesinden ve Ege'deki askeri gerginliğin artmasından ciddi biçimde kaygı duymaktadır. Yunanistan'ın sınırlarının aynı zamanda Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının parçası olduğunu vurgular(15.02.1996). Dünyanın her tarafındaki milyonlarca Ortodoks Hıristiyan için ' Konstantinopolis'teki (İstanbul'daki) patrikhanenin önemini göz önünde bulundurarak, Türk yetkililerine çağrıda bulunur(24.10.1996).Patrikhaneye doğrudan bağlı olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun derhal yeniden açılması çağrısında bulunur(24.10.1996).

3. Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu

Kıbrıs, Akdeniz'in kuzeydoğusunda 34°33'' ve 35°41'' kuzey enlemleri ile 32°17'' ve 35°35'' doğu boylamları arasında yer alan 9251 km²'lik bir adadır. Ada, İskenderun Körfezi'nden III. Ve IV. zaman tektonik hareketlerine bağlı olarak ayrılmıştır. Akdeniz'in, Sicilya ve Sardunya'dan sonra üçüncü büyük adasıdır. Kuzeyinde Türkiye, doğusunda Suriye ve Lübnan, güneyinde İsrail ve Mısır, batısında ise Rodos ve Girit bulunmaktadır. Kıbrıs Türkiye'ye 70, Suriye'ye 98, Lübnan'a 221, İsrail'e 290, Mısır'a 316, Rodos'a 400, Girit'e ise 800 km. uzaklıktadır.²⁵ Adanın yüzde 59'u Rum Kesimi tarafından kontrol edilirken, yüzde 37'si Kıbrıs Türkleri(Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Annan Planına göre adanın

²⁵ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/cografik%20konum.htm> (E.T.17.12.2003)

%29'u Türklere bırakılacaktı) ve geri kalan yüzde 4'ü ise Birleşmiş Milletler ara bölgesinden oluşmaktadır. Adada bulunan iki Britanya üssü Kıbrıs Rum Kesimi toprakları içinde sayılmaktadır. Toplamı 744.600(1996) olan ada nüfusunun yüzde 78'ini Rumlar, yüzde 18'ini Türkler ve yüzde 4'ünü de diğerleri oluşturmaktadır.²⁶ Sadece bir yüzyıl önce çoğunlukta olan adadaki Türk nüfus ise her geçen gün azalmaktadır.Kıbrıs, bu konumu ve komşularının yalnızca denizden olmasıyla büyük bir jeostratejik ve jeopolitik öneme sahiptir. Doğu Akdeniz'deki ticaret yollarını, Anadolu kıyılarını ve Ortadoğu'ya denetim altına alabilecek durumda olması, tarih boyunca birçok devletin Kıbrıs'ı egemenlik altına almak istemesine neden olmuştur.

3.1. Tarihsel Gelişim

Kıbrıs tarihi süreç içerisinde farklı medeniyetlere ve milletlere ev sahipliği yapmıştır. Hititler, Asurlar, Mısırlar, Persler, Makedonyalılar,Romalılar, Bizanslılar ve Emeviler adaya egemen olmuşlardır. Kıbrıs'ta Osmanlı egemenliği 1571 yılında başlamıştır.

Kıbrıs 1878 yılına kadar kesintisiz Osmanlı Devleti idaresi altında kalmıştır. Osmanlı Devleti Britanya İmparatorluğu'nun Rusya'ya karşı kendisine yaptığı yardımlarda kullanması için adayı aynı yıl İngilizlere 92000 altın karşılığında kiraya vermiştir.²⁷ Özellikle Süveyş kanalının açılması İngilizlerin bu bölgeye olan isteklerini artırmıştır.

Adaya hakim olan devletler, genellikle Doğu Akdeniz ticaretine de hakim olmuş ve halkına önemli kazançlar sağlamıştır. Fakat değişen dünya konjonktürü, 19. yüzyılın sonundan itibaren, farklı nedenlerle, özellikle 5 ülkenin, Türkiye, Yunanistan, İngiltere, ABD ve Rusya'nın Kıbrıs'a büyük ilgi göstermesine neden olmuştur. İçinde bulunduğumuz dönemde küresel dengelerde değişim odağında bulunan Ortadoğu bölgesindeki gelişmeler, Türkiye'nin önüne yeni fırsatlar ve tehditler getirmekte, Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesi de Doğu Akdeniz'in önemini arttırmaktadır.²⁸ Bu çevrede Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin var olması, Kıbrıs'ın jeopolitiğine sahip çıkılmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı sırasında Britanya İmparatorluğu'na karşı savaşan Almanya safında savaşa katılması ile birlikte Britanya adayı 5 Kasım 1914'te ilhak ettiğini ilan etmiş, buna karşılık Osmanlı Devleti bu ilhakı tanımadığını bildirmiştir.²⁹Türkiye 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan antlaşmasınının 20. Maddesi ile Büyük Britanya'nın 5 Kasım 1914'teki ilhak kararını tanıyarak ada üzerindeki haklarını Britanya'ya devretmiştir. Daha sonra adaya Kraliyet Kolonisi statüsü verilmiştir.Rumlar baştan beri adanın Yunanistan'la birleşmesini istiyorlardı. Bu istek öteden beri var olan Rumların Enosis isteklerinin doğal bir sonucu idi. Enosis ise Rumların 1796 yılında ortaya attıkları Megali İdea

²⁶ Mustafa Şahin, Avrupa Birliği'nin Self Determinasyon Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, 2000 , s.134

²⁷ Şahin age., s.134.

²⁸ <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=925> (E.T.19.01.2004)

²⁹ Şahin,age.s. 134.

düşüncelerinin değişik bir biçimde ortaya çıkmasıdır.³⁰Megali İdea, kelime anlamı ile “Büyük İdeal, büyük fikir” demektir. Bu fikre ve ilkeye göre 1453’de Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve ta Büyük İskender’in uzandığı İskenderiye’ye kadar olan topraklar işgal edilerek, bir Helen İmparatorluğu olarak kabul edilen büyük Bizans İmparatorluğu kurulacaktır.Bu imparatorluğun başkenti ise eski Bizans’da olduğu gibi hala “Konstantinopolis” diye andıkları İstanbul olacaktır.

Megali İdea fikri ilk kez Rigas Ferreros adlı bir Rum tarafından gündeme getirilmiştir.Rigas Ferreros, bu amaçla ilk Megali İdea haritasını 1791-1796 yılları arasında Bükreş’te hazırladı ve 1796 yılında Viyana’da yayınladı. Megali İdea’nın yaşatılması ve nesilden nesile aktarılması görevini Rum Ortodoks kilisesi ve Ortodoks mezhebinin merkezi olan İstanbul’daki Patrikhane üstlenmiştir. Kilisenin bu amaçlarını ve eylemlerini gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu’nun tanıdığı geniş hoşgörüden yararlandığı inkar edilemez bir gerçektir. Örneğin 1754 yılında Padişahın yayınladığı bir fermanda, Başpiskopos, Kıbrıs’ın ikinci politik ve nüfuslu kişisi olma hakkını kazanmıştı. Bu tarihten itibaren Başpiskopos’a “Ulusal Lider” anlamına gelen “ETNERH” denmeye başlanmıştı. Megali İdea çerçevesinde 1821 yılında Mora isyanı patlak vermiş ve Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Megali İdea haritası içinde yer alan toprakların ele geçirilmesi için faaliyetlere başlanmıştır. Nitekim daha sonra Girit, Rodos, 12 Adalar ve diğer Ege adaları ele geçirilmiş, Anadolu’ya asker çıkarılmıştır. Ancak Anadolu’da Atatürk önderliğindeki Türk Halkı, Kıbrıs’ta ise Anavatan Türkiye desteğindeki Kıbrıs Türk Halkı tarafından, hedeflerine ulaşmaları engellenmiştir. Rumların bu düşüncesine karşın Türkler adada iki farklı kesimliliğin kabul edilmesini savunuyorlardı. Garanti antlaşması ile 1960 yılında bağımsızlığını kazanan adada Rum tarafı iki kesimliliği kabul etmiyordu. Rum saldırılarının 1963 yılında başlamasının ardından, 1974 yılında Yunanistan’daki askeri rejimin adadaki mevcut statüyü değiştirerek adayı kendilerine bağlama girişimi nedeni ile Türkiye Barış Harekatı düzenlendi. Ardından 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş oldu.

Kıbrıs Türk halkı, 15 Kasım 1983’te “self-determinasyon” hakkını kullanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni ilan etti.³¹ KKTC ilan edildikten sonra Türkiye tarafından tanındı. Pakistan ve Bangladeş gibi bazı dost ülkelerin tanıma girişimleri, ABD baskısı ile engellendi. Rumlar konuyu bir kez daha BM Güvenlik Konseyine getirdiler (17-18 Kasım 1983). Buradan cumhuriyet ilanını kınayan ve bağımsızlığın geri alınmasını öngören bir karar çıkardılar. Rumlar, benzer çabalarını Avrupa Konseyi ve Bağlantısızlar Konferansı gibi bazı uluslar arası platformlarda da sürdürdüler. Türklerin kararlarından dönmemesi üzerine Rumlar, cumhuriyet ilanı geri alınmadıkça Türk tarafı ile görüşme masasına oturmayacaklarını açıkladılar.³²

³⁰ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Megali%20Idea.htm> (E.T. 15.01.2004)

³¹ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/kronoloji.htm> (E.T. 15.01.2004)

³² <http://kibrisrurkundur.com/makaleler/kibris@kibrisrurkundur.com> (20.01.2004)

3.2. Kıbrıs'ın Yasal Statüsü (Zürih ve Londra Antlaşmaları)

Kıbrıs'ın yasal zeminini oluşturan Zürih Antlaşması ABD, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından benimsenerek, 11 Şubat 1959'da imzalandı. Bu antlaşmalara İngiltere ve iki anavatan yanında, adadaki her iki toplum da eşit statüde iki kurucu halk olarak imza attı.³³ Böylece Kıbrıs, iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde, iki toplumlu bir Cumhuriyet olarak doğdu.³⁴

Zürih ve Londra antlaşmalarına göre Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı Türk olacaktır. Bakanlar Kurulu 7 Rum 3 Türk üyeden; Temsilciler Meclisi 35 Rum 15 Türk üyeden; Cumhuriyet Ordusu 60-40 ve memur kadroları 70-30 oranı ile her iki toplum üyelerinden oluşacaktır. Her iki toplumun kendi iç işlerine bakacak birer Cemaat Meclisi olacaktır. Bu Meclis toplumsal harcamalar için vergi koyma hakkına sahip olacaktır. Ayrıca din, eğitim ve kültür işlerinden de sorumlu olacaktır. İç güvenliği, polis ve jandarma sağlayacaktır. Beş büyük şehirde ayrı beldeler olacaktır. Resmi dil Türkçe ve Rumca olacaktır. Cumhurbaşkanı Vekili Veto yetkisine haiz olacak ve önemli konularda Türk üyelerin ayrı oy çoğunluğu gerekli olacaktır. Her iki anavatan kendi toplumlarına eğitim ve kültürel alanlarda mali yardımda bulunabilecekti.³⁵ Anayasal konulardaki anlaşmazlıklar için bir Türk, bir Rum ve bir de tarafsız yargıçtan oluşacak Anayasa Mahkemesi kurulacaktı.³⁶ Nitekim bu mahkemenin ilk tarafsız yargıç Alman Anayasa Hukuku Profesörü Ernest Forsthoff olmuştu. Yardımcı ise Christian Heinze idi. Ne var ki Rumlar bu tarafsız yargıcın verdiği adil kararlardan rahatsızlık duyduklarından, uyguladıkları tehdit, baskı ve yıldırma kampanyası sonucu Forsthoff ve yardımcısının istifa edip adadan ayrılmasına neden olmuşlardı.³⁷

Zürih Antlaşması, 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması adı altında Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve adadaki iki halkın liderleri tarafından tekrar imzalandı. Böylece Kıbrıs, iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde, üç ülkenin de garantörlüğünde bir ada haline geldi. Ayrıca taraflarca Garanti ve İttifak Antlaşmaları da imzalandı. Zürih ve Londra Antlaşmalarına ek olarak Kıbrıs, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında imzalanan Garanti Antlaşması'nın 1 maddesinde "Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devletle tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla herhangi bir diğer devletle birleşmeyi veya adanın taksimini doğrudan doğruya veya

³³<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmaları.htm>
20.01.2004

³⁴<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmaları.htm> 10 12
2003

³⁵<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmaları.htm>
(E.T.15.12.2003)

³⁶<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmaları.htm>
(E.T.10.12.2003)

³⁷<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmaları.htm>
(E.T.10.12.2003)

dolayısı ile teşvik edecek her nevi hareketi yasak ve ilan eder” denilmektedir.³⁸ İkinci maddede ise şöyle denmektedir: “Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bu antlaşmanın birinci maddesinde gösterilen yükümlülüklerini göz önüne alarak, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve aynı zamanda Anayasanın temel maddesiyle kurulan düzenini tanırlar ve garanti ederler”. Maddenin son paragrafında ise şöyle denmektedir.³⁹

“Ortak veya anlaşarak hareket olası olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri, bu anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak amacı ile harekete geçmek hakkını saklı tutarlar.” Dolayısı ile uluslararası hukuk açısından olaya bakıldığında, şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.⁴⁰Rum Yönetimi 1960 anlaşmaları ile Kıbrıs anayasasının öngördüğü meşru bir idare değildir;eğer Kıbrıs Anayasası geçerli kabul edilecekse, o zaman Anayasa gereği, Türk tarafının da onayı ve otomatik veto hakkı kabul edilmelidir; garanti Antlaşmaları Rum tarafını, iki Anavatanın birlikte üye olmadığı herhangi bir siyasi ve ekonomik birliğe üyeliğini engellemektedir. Kıbrıs Anayasasının 50. maddesi ise bu konuda Türk tarafına veto hakkı tanımaktadır

3.3. Rumların AB’ye Tam Üyelik Başvurusu

Rum yönetimi, 3 Temmuz 1990 tarihinde tüm Kıbrıs adına AB’a tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.⁴¹Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Klerides AB’ye müracaatlarının nedenini ekonomik değil siyasi olduğunu açıklamıştır. O’na göre Kıbrıs AB’ye üye olursa garanti anlaşmaları da geçersiz kalacaktır. Böylece Türklere vaat edilen iki kesimli federasyon da suya düşecek sonuçta elenizm zafere ulaşacaktır. Klerides, başka bir açıklamasında ise “AB üyeliğini, Türk tarafını uzlaşmaz göstererek elde ettik” demektedir.⁴²Kıbrıs Rum Bölgesinin AB’ne üye olması, bir taraftan Yunanistan açısından Enosisin gerçekleşmesi anlamına gelmekte iken, diğer taraftan Kıbrıs sorununun taraflarından birisinin AB olacağı manasındadır.⁴³

Kıbrıs Anayasa’sı 1960 yılında, Türklerin taksim ve Rumların Enosis isteklerini ortadan kaldırmıştı. Ne varki Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile Avrupa Birliğine başvurması ile yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Avrupa Komisyonu Rum yönetimi başvurusunu 30 Haziran 1993’te uygun bulduğunu açıkladı. Korfı ve Essen’de yapılan 24 Haziran – 9 Aralık 1994 tarihlerindeki Avrupa Konseyi zirve toplantısında, AB’in ilk genişlemesine Kıbrıs’ın da dahil edileceği açıklandı.⁴⁴

³⁸<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmalari.htm> (E.T.15.12.2003)

³⁹ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Garanti%20Anlasmalari.htm>(E.T.01.11.2003)

⁴⁰ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Garanti%20Anlasmalari.htm>(E.T.01.11.2003)

⁴¹ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Garanti%20Anlasmalari.htm> (E.T.21.12.2003)

⁴²<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmalari.htm> (E.T.12.11.2003)

⁴³<http://www.turan.tc/kalem/bilimsel/mak-kb3.html> (E.T.6.11.2003)

⁴⁴ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Rumların%20AB%20uyeligi.htm> (E.T.20.11.2003)

Bakanlar Konseyi 6 Mart 1995 tarihinde, Kıbrıs diye tanımladıkları Rum tarafı ile tam üyelik görüşmelerinin, 1997 yılı sonlarında tamamlanması beklenen hükümetler arası konferansın bitiminden 6 ay sonra başlaması yönünde bir karar aldı. AB'nin attığı her adımla nihayet emeline ulaşacağı yönde cesaretlenen Rum tarafı, her geçen gün daha da uzlaşmaz bir tutum takınarak tüm çabalarını, uluslararası camiayı, Avrupa Birliği bünyesinde yer alan Hükümetler arası konferansın bitmesi ve sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyelik görüşmelerinin başlaması beklenen 1998 yılına kadar, oyalayabilmek yönünde yoğunlaştırdı. Kıbrıs Türk tarafının iyi niyetiyle yaptığı görüşme çağrılarına ve üçüncü çevrelerin tüm çabalarına rağmen Rum tarafı, yalnızca görüşme masasından kaçmakla kalmayıp askeri gücünü artırma çabalarına her geçen gün artan bir hızla devam etti. Rum tarafının bu tehlikeli politikası Rusya Federasyonu'ndan gelişmiş S-300 füzeleri alma kararıyla yalnız adadaki değil, Doğu Akdeniz'deki barışı ve istikrarı da tehdit eden boyutlara ulaştı. Uluslararası camianın bu tehlike karşısında her geçen gün artan baskıları sayesinde Rum tarafı nihayet görüşme masasına oturmayı kabul etti.⁴⁵

Avrupa Birliği, 17 Temmuz 1997'de yayınladığı "Gündem 2000" başlıklı ve GKRY ile tam üyelik müzakerelerinin Kıbrıs'ta siyasi bir anlaşma olsun olmasının 1998 başlarında başlayacağını ilan eden raporuyla, Glion (İsviçre) görüşmelerini daha başlamadan başarısızlığa mahkum etti. Lüksemburg'da 12-13 Aralık 1997 tarihinde yapılan zirve toplantısında Kıbrıs ile tam üyelik görüşmelerinin başlatılmasına dönük kesin karar alan AB, tam üyelik görüşmelerini 30 Mart 1998'de başlatarak, iki taraf arasında devam eden görüşmeler sürecine yeni bir ivme kazandırdı.⁴⁶ Aday ülkelerden Türkiye'ye 2010 yılı için bile tam üyelik vizyonu vermeyen AB bölünmüş durumdaki Kıbrıs'a öncelik tanımaktadır. Bunda Yunanistan'ın Rumların üyeler arasına dahil edilmediği takdirde Polonya, Macaristan gibi diğer ülkeleri veto edeceği tutumu etkili olmuştur.⁴⁷

Türkiye ise o dönemde AB'nin Rum kesiminin tam üyeliği yönünde vereceği kararı tanımayacağını ve AB'nin tek yönlü karar vermesi halinde KKTC ile ilişkilerinde ilhak dahil bütün alternatifleri değerlendireceğini açıklamıştı. Şayet Rumlar AB'ye tam üye olursa AB adayı Türkiye yine AB üyesi Kıbrıs'ın topraklarını işgal etmiş duruma düşecek. Bu durum Türkiye-AB ilişkilerinde kopma noktasına getirecek, Kıbrıs ile AB arasında bir tercih yaptırılacaktır. AB hem Kıbrıs'ı hem Türkiye'yi alıp sorunları çözmek yerine Türkiye'yi dışlayan bir politika izlemiştir. Türkiye'nin birliğe alınmasında Kıbrıs'ı engel olarak gören AB diğer aday ülkeler için aynı yöntemi uygulamamıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında geçmişte gelen sorunlar vardır. Ancak benzer sorunlar diğer aday ülkelerde de yaşanmaktadır. Slovenya ile Hırvatistan (Piran Körfezi), Letonya ile Litvanya (Kıta Sahanlığı), Macaristan ile Slovenya (Gabcikova Barajı), İngiltere ile İspanya (Cebelitarık Sorunu) arasında yaşanan sorunlar bunlara örnektir. Ayrıca birliğin içine almayı düşündüğü (eski) Yugoslav Cumhuriyetleri ile Arnavutluk ve Makedonya arasında da çeşitli anlaşmazlıklar vardır.

⁴⁵<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Rumların%20AB%20uyeligi.htm> (E.T.18.01.2004)

⁴⁶<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/iliksi.htm> (E.T.21.11.2003)

⁴⁷<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Rumların%20AB%20uyeligi.htm> (21.11.2003)

Açık olan şudur ki, AB Kıbrıs Türk halkının eşit hak ve statüsünü hiç sayarak Rum tarafının yasadışı müracaatı bazında Kıbrıs'ın tam üyelik sürecini ileriye götürürken ve tüm dünya Rum tarafını tüm Kıbrıs'ın tek ve yasal hükümeti addederken, Rum tarafının, iki halkın eşitliğine dayalı bir anlaşmaya imza atmasını beklemek zordur. Rum tarafı yasadışı devlet statüsünü korudukça, iki toplum zemininde sürdürülen müzakere sürecinin başarısız olacağı açıktır. Artık tüm dünyanın Kıbrıs'ta iki eşit ve egemen devlet olduğu gerçeğini ve yapılacak olan görüşmelerin bu gerçeği yansıtmadığı takdirde sonuçsuz kalacağını kabul etmesi gerekmektedir. Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir barış için, iki Devlet temeline dayalı görüşmelerden yana olduğunu dünyaya açıklamıştır. AB, Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı kararla varolan görüşmeler sürecinin zeminini ve parametrelerini ortadan kaldırmış ve hatalı tutumunun tarihi sorumluluğunu da üstlenmiştir.⁴⁸ Avrupa Parlamentosu'nun 3.10.2000 tarihinde onayladığı Kıbrıs raporunda GKRY'nin adanın tek meşru temsilcisi olduğu vurgulanmış ve Türk tarafı ile barış sağlanmadan da Kıbrıs'ın AB'ye üye olabileceği, Türk ordusunun adadan çekilmedikçe da Ankara ile üyelik müzakerelerinin başlamaması gerektiği görüşlerine yer verilmiştir.⁴⁹ Bu çerçevede müktesebatla ilgili tüm çalışmalar ile tam üyelik anlaşmaları ve yardımlarla ilgili konularda KKTC tamamen dışlanmıştır. Ancak AB istatistiklerinde ve Nice zirvesinden sonra AB kurumlarında Birliğe yeni katılacak ülkelere tanınacak kontenjanlarda ada nüfusunun tamamının dikkate alınması Kuzey'in de birliğe alınacağını, dolayısıyla Kıbrıs Devleti'nin bir bölgesi olarak alınacağını akla getirmektedir. Böyle bir durumun ise bütün taraflar açısından, aşılması zor yeni sorunları beraberinde getirmesi kaçınılmazdır.

3.4. Türkiye-AB İlişkilerinde Son Gelişmeler ve Türkiye'yi Çözüm Zorlayan Koşullar

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki sorunlar esas itibarıyla siyasi kriterlerde düğümlenmektedir. Avrupa Birliği, tarihsel akışı içinde demokrasi ve insan haklarının yaygınlaştırılmasına ilişkin belirgin bir tavır geliştirmiştir. Türkiye ise Avrupa Konseyi üyesi olarak demokratikleşme ve insan hakları normlarını benimsemiş bulunmakla birlikte, bunların tam olarak uygulanmaya koymakta gecikmiş bir ülke olarak görülmektedir.⁵⁰ AB Komisyonu tarafından hazırlanan Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin genişleme sürecinde kaydettiği mesafenin değerlendirildiği Strateji Belgesi 5 Kasım 2003 tarihinde yayımlanmıştır. Söz konusu belgede Kopenhag siyasi, ekonomik ve mevzuat kriterlerinin yerine getirilmesi bakımından bahsi geçen ülkelerin durumunun özetle ortaya konulmasının yanı sıra Türkiye için " Türkiye'nin gelişme sürecindeki yeri-gelişmeler ve engellemeler" başlıklı bir bölüm yer almaktadır. 5 Kasım 2003 tarihli İlerleme Raporu sonuç ve öneriler bölümünde Kıbrıs ile ilgili " Kıbrıs'ta çözümsüzlük Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamasına ciddi engel teşkil

⁴⁸ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Rumların%20AB%20uyeligi.htm> (21.11.2003)

⁴⁹ Karluk, a.g.e., s.27.

⁴⁶ Şahin age, s.141.

edebilir”⁵¹ denmektedir. Yine genişlemeden sorumlu Verheugen ⁵² “Kıbrıs’la Türkiye’nin katılımı arasında bağlantı kurduk. Bu siyasi bir tercihtir” demiştir. Diğer yandan AB Dönem Başkanlığını 1 Ocak 2004’te devralan İrlanda Cumhuriyeti’nin Avrupa işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Dick Roche, Kıbrıs sorununun İrlanda’nın AB dönem başkanlığı sırasında çözümleneceği umudunu ifade etmiştir. Roche, Kıbrıs sorununun Türkiye’nin Avrupa Birliği müzakere sürecinde önemli bir engel olduğunu söylemektedir.⁵³ Yine 12 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi öncesi Avrupa Birliği ülkeleri başkentlerini ziyaret eden başbakanın yaptığı açıklamada “Kafamızı kuma gömmenin gereği yok. Her gittiğimiz yerde Kıbrıs karşımıza çıkıyor”, demektedir. Meselenin Kıbrıs Türkleri bakımından önemi, 1 Mayıs 2004’e kadar Kıbrıs sorununun makul bir çözüme ulaşamaması halinde Rum kesiminin Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tek başına Avrupa Birliği’ne girmesinden ileri geliyor. Böyle bir durum sadece KKTC ve Kıbrıs Türkleri için değil, fakat aynı zamanda Türkiye için de birçok sorunun ortaya çıkmasını da beraberinde getirecektir. Ayrıca, Kıbrıs sorununun çözümünün Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği yolundaki önemli bir engelin ortadan kalkması sonucunu da doğuracağı düşünüldüğünden, bu meselenin Türkiye için daha özel bir anlamı vardır. Türkiye için sorun bundan ibaret de değildir çeşitli nedenlerle. Türkiye zaten bu meseleyi çözmek zorundadır.⁵⁴ Bu konuda yapılan bir yorum ilginçtir: “2004 veya 2005’te üyelik müzakereleri başlarken Kıbrıs konusu yine gündeme sokulacak, Türkiye’nin tam üyeliğine karar verilmesi aşamasında önümüze konacak, tam üyeliğe adımı atacağı gün ‘hadi çöz’ denilecek”⁵⁵ Buna göre Kıbrıs konusunda Türkiye’nin hareket alanı daraldıkça sorunun çözümü için daha özverili davranacağı beklentisi artmaktadır. Kanımızca, Kıbrıs’ta çözüm olmasa bile Rum Kesimini tam üye yapacak olan Avrupa Birliği Türk tarafını, sorunu çözmez, mecbur duruma getirmek istemektedir.

Kıbrıs sorununun batı ile ilişkilerimizdeki hayatı önemi ilk olarak Ankara’nın 1964’te ABD Başkanı Lydon Johnson tarafından bir mektupla uyarıldığı zaman fark edilmişti.⁵⁶ Söz konusu mektupta 1960’da ortaya çıkan gerginlik nedeni ile Türkiye’nin müdahale ihtimaline karşı NATO’nun buna taraf olmayacağı ve ABD’den aldığı askeri malzemeleri kullanamayacağı bildirilmiştir

Bu genel durum bir yana, Kıbrıs konusu Türkiye’nin AB ile ilişkisini 1974’e kadar doğrudan etkilemiş değildir. Aynı dönem içerisinde Topluluk, o tarihte kadar Ege ve Azınlık konularında yaşanan Türk-Yunan tartışmasında aktif bir rol almamıştır. Fakat 1974 yılından sonra her üç konuda da AB’nin üç ortak üyesine yönelik olarak ciddi uyarılarda bulunmuştur.⁵⁷ AB 10 yeni ülkenin. Çek

⁵¹<http://www.tncpio.org/turkce/dosyalar/Zurih%20ve%20Londra%20Anlasmaları.htm> (E.T.12.01.2004)

⁵² <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelismeler/Bruksel.htm> (E.T.12.01.2004)

⁵³ Dünden bugüne Tercüman, Çandar Cengiz, 6 Kasım 2003 Perşembe.

⁵⁴ Milliyet, 6 Kasım 2003, Perşembe.

⁵⁵ Birand M.Ali, Kıbrıs Sürekli Karşımıza Çıkacak. Hürriyet, 18 Aralık 2002

⁵⁶ Çalış a.g.e., ss.174-175,

⁵⁷ Çalış,a.g.e., ss.176-177.

Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya ile 1 Mayıs 2004 tarihi itibariyle tam üyelik, Romanya ve Bulgaristan ile 2007 yılında tam üye olmalarını sağlayacak şekilde görüşmelerin sürdürülmesine karar vermiştir. Türkiye, üyeliğe hazırlık yönünde ciddi ilerleme kaydetmiştir ve bu ilerlemenin değerlendirilmesi diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temelinde devam etmektedir. Diğer taraftan, Batı Balkan ülkelerine de bir AB perspektifi verilmiştir. Bu çerçevede, Hırvatistan üyelik başvurusunu 21 Şubat 2003 tarihinde AB'ye iletmıştır. Bu arada Türkiye AB'den tam üyelik müzakereleri için tarih almayı beklerken Avrupa Birliği Komisyonu, geçen yıl başvuran Hırvatistan'ın siyasi açıdan Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğini belirterek, tam üyelik müzakerelerine başlanmasını, 21 Nisan 2004 tarihinde önerdi.⁵⁸ Türkiye'den 16 yıl sonra AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunan Hırvatistan'ın birliğe tam üye yapılması için, Haziran veya Aralık 2004'te yapılacak zirvede, bu ülke ile görüşmelere başlama tarihi verilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Kıbrıs'a ilişkin olarak Avrupa Konseyi, birleşik bir Kıbrıs'ın AB üyesi olması yönündeki tercihini defalarca tekrar etmiştir. Bununla birlikte, 2003 yılında BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa ilişkin bir çözüm bulma çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı yetkilileri soyut ifadelerle planın adil olduğunu anlatmakta, ancak kuzey parça devlette nerede hangi malın Türklerin tasarruf ve mülkiyetinde kalabileceği, Türklerin hangi yatırımı yapabileceği sorularını yanıtsız bırakmaktadır. Hangi parselden söz edilse basit bir araştırmadan sonra oranın da Rumlara geçeceği anlaşılmaktadır. Annan Planı, Ada'nın ekonomik anlamda bir Yunan adası olmasına karşı bir kısım Kıbrıslı Türk bürokrat ve siyaset adamının rahat bir yaşama kavuşmasını ve AB'de Rum yönetimini frenleme görevini yerine getirmesini arzu eden bir düşünce içinde hazırlanmıştır. Planın bu sonucu sağlamak için yıllar süren çok titiz bir çalışma ile hazırlandığı anlaşılmaktadır. Kötü niyetle hazırlanmış böyle bir planın müzakere ile düzelmesi mümkün değildir.⁵⁹ Türk tarafında Annan Planı bu haliyle kabul edilecek olursa Kıbrıs'taki Türklerin hali Batı Trakya Türklerinden beter olur şeklinde düşünenlerin sayısı az değildir.⁶⁰ Bu durumda, Türkiye'nin AB üyeliğinin engellenmesi pahasına Kıbrıs'ta taviz verilmemesi gerektiğini ileri sürenlerle, Kıbrıs sorununun mutlaka çözülmesi gerektiği yönünde iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır.

Kıbrıs sorununun çözümünde BM'nin takındığı tutuma da çeşitli eleştiriler vardır. Nitekim, BM adına görüşmeleri sürdüren Kofi Annan'ın Kıbrıs temsilcisi Alvaro De Soto'nun müzakereler boyunca yaptığı açıklamalarda adeta AB'nin temsilcisi gibi davrandığı, Kıbrıs meselesinin çözümü halinde Kıbrıs Türklerinin de AB'ye üye yapılacağından söz ettiği, müzakereler süresince tarihlerin bile Rum kesimindeki seçimlere, Kopenhag Zirvesine, vs endeksli olarak belirlendiği üzerinde

⁵⁸ www.ntvmsnbc.com/news/266742.asp

⁵⁹ Dr. Christian Heinze, Application of the EU Legislation and Annan Plan Uluslar Arası Kıbrıs Sempozyumu, TOBB, Ankara 2003.

⁶⁰ <http://www.haberanaliz.com/kategori.php?katid=2> (E. T. 20.01.2004)

durulmaktadır. BM temsilcisi, Türkiye 'nin temsilcileri ile yaptıkları görüşmelerde çözüm için Türk tarafına baskı yapılması yönünde açık ve gizli taleplerde bulunmuş, Yunan tarafı ile yapılan görüşmelerde ise çözüm için Rum tarafına baskı anlamına gelebilecek tek bir imada dahi bulunmamıştır. İki kesimliliği ortadan kaldırılmak suretiyle adada yaşayan her dört Türk'ten üçü yeniden göçmen yapılmak istenmiş, Türklerin Türk kesimindeki egemenlikleri de tanınmayıp bir iç çatışmaya yol açabilecek gelişmelerin ortaya çıkması için Türklerin en az %50'si kadar Rum'un Türk kesimine güç ettirilmesi planlanmıştır.⁶¹

Annan Planı toprak, garantörlük, yerleşme biçimi gibi konularda eleştirilirse de ortada başka da planın olmadığı dikkate alınarak, görüşülmesi gereği de savunulmuştur. Bu düşünceye göre uluslararası hukukun tanımadığı, ekonomik bakımdan Türkiye'ye bağımlı bir Kıbrıs'ın mevcut durumdan kurtulmakla daha ileriye gideceği savunulmaktadır. Öte yandan Kıbrıs sorununun çözümünde mevcut konjonktür Rumların lehine işlemektedir. Çünkü sorun çözülsün veya çözülmesin Rum tarafı 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren Kıbrıs adına Avrupa Birliği'ne üye olması söz konusudur. Rum tarafı, amaçlarına bu tarihten itibaren AB üzerinden daha kolay ulaşabileceğini düşünmektedir.

Ada'nın iki kesim arasında giderek açılan bir gelir seviyesi ve refah farkı bulunmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Kemsinde kişi başına Milli Gelir 14.000 Dolarla yaklaşırken, bu rakam KKTC'de 4500 Dolar civarındadır. Ekonomik olarak bazı Avrupa ülkelerinin de ilerisinde bulunan GKRK'nin yüksek büyüme hızı ve düşük işsizlik oranı AB'den gelecek mali yardımlar ile desteklendiğinde daha da gelişecek ve kuzeyle arasındaki ekonomik fark uçuruma dönüşecektir.⁶²

Nitekim Güneyin Ekonomik Göstergeleri şöyle özetlenmektedir:⁶³

GSYİH 10.173 Milyar Dolar, Kişi başına GSYİH 12575 Dolar, İhracat 843 Milyon Dolar, İthalat 4.084 Milyar Dolar, Enflasyon:%2.8.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ise ⁶⁴ GSYİH 1.920 Milyar, Kişi başına GSMH 5263 Dolar, Nüfus:208000, İthalat 418.5 Milyon Dolar, İhracat 55 Milyon Dolar'dır. Devlet bütçesi 1999 yılındaki giderlerinin %34,2'si personel, %38,6'si transferler olup yatırımlar %10,3 ve savunma harcamaları da %11,7 olarak gerçekleşmiştir. Kamu finansman açıklarının giderilmesi ve ekonomiye canlılık getirmesi amacıyla yatırımın büyük bölümü Türkiye tarafından karşılanmaktadır. KKTC ile dış ticarete KKTC'nin içinde bulunduğu zor koşulların getirdiği sorunlar yaşanmaktadır. Uygulanan haksız ve ağır ambargolara, ülkenin ada konumunda küçük nüfuslu olmasına rağmen Türkiye-KKTC dış ticareti oldukça kolaylaştırılmıştır. KKTC'nin üçüncü ülkelerle dış ticareti de Türkiye'nin desteği ile sürmektedir. Ortalama %4 büyüme hızıyla (1980-1987dönemi) gelişen KKTC

⁶¹<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=925>. 20.01. 2003

⁶²İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Birliğinin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, Mayıs 2002.,s.85.

⁶³ <http://www.foreigntrade.gov.ülkeler> (E.T.17.01.2004)

⁶⁴ <http://www.foreigntrade.gov.ülkeler> (E.T.17.01.2004)

ekonomisi, 1987-1990 döneminde ortalama %7 büyüme hızına ulaşmıştır. Ancak, 1990-91 yılları oldukça zorlu olmuştur. Körfez Krizi (1990), Polly-Peck Krizi (1991), bankacılık sektöründeki kriz ve her iki yıldaki kuraklıkla, tarım sektöründe yaşanan üretim kayıpları ekonomik büyümeyi durdurma noktasına getirmiştir. Neticede, 1991 yılında ekonomi %5,3 oranında küçülmüştür.

Ulaştırma ve haberleşme sektöründeki yatırımlarla 1992-1993 yıllarında ekonomi toparlanmış ve sırasıyla %7,8 ve %5,9 oranlarında büyüme kaydedilmiştir. Diğer taraftan, tarım sektöründeki ikinci kuraklık dönemi nedeniyle üretim kayıpları ekonomik sıkıntıyı artırmıştır. Aynı yıl içinde AB Adalet Divanı tarafından adadaki tarım ürünlerinden Rum Kesimi'ne ait belge istenmiş ve sanayi ürünleri ortak gümrük tarifesi kapsamına alınmıştır.Bu durum KKTC ekonomisine daraltıcı olumsuz etkiler getirmiştir. Bununla birlikte, alınan pratik tedbirlerle KKTC ürünlerinin AB pazarına ihracı belirli ölçüde devam etmektedir. Ayrıca, kaybin telafisi amacıyla Türkiye tarafından yaratılan dış ticaret olanağı 1995-97 döneminde KKTC'nin Türkiye'ye dönük ihracatını 10 milyon \$'dan 30 milyon \$'a çıkarmıştır. Ekonomik büyüme 1995-1996 yıllarında sırasıyla %2,6 ve %2,9 oranında gerçekleşmiştir.⁶⁵ KKTC'de ekonomik büyüme hızı Türkiye ekonomisine paralel bir seyir izmekte olup, 1997-2003 döneminde yıllık ortalama %3.4 oranında bir büyüme gerçekleştirilmiştir. ⁶⁶ Özellikle 2002 ve 2003 yılında ekonomide önemli iyileşmeler yaşanmıştır. Örneğin ekonomik büyüme oranı bu yıllarda sırasıyla % 6.9 ve %5.4 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca enflasyon oranı da Türkiye'deki seyrine paralel olarak, 2002'de %24.5 iken 2003'te %9.1 olarak tahmin edilmektedir.⁶⁷ 2004 yılında ise ekonominin %7 oranında büyümesi beklenmektedir. Ekonomide yaşanan bu iyileşmeler, KKTC halkının GKRY karşısındaki siyasi dezavantajını da azaltacak önemli bir unsurdur.

Diğer yandan birlik Bulgaristan ve Romanya ile olan Avrupa Antlaşmaları ile Türkiye ile olan Ortaklık Antlaşması'nı genişleme süreci göz önüne alındığında adapte etme gereksinimi görmektedir. Komisyon, bu adaptasyonları, Konsey'in vereceği yetki çerçevesinde Bulgaristan, Romanya ve Türkiye ile müzakere edecektir.⁶⁸

Selanik Zirvesi'nde Avrupa Konseyi barış görüşmelerinin BM Genel Sekreterinin önerileri temelinde başlaması yönünde çağrıda bulunmuş ve Komisyonun soruna hızlı çözüm bulunmasına yönelik olarak yardım sağlama arzusunun memnuniyetle karşılamıştır. Rumlar 1 Mayıs 2004'te üye olmadan önce kapsamlı bir çözüme ulaşılması yönünde olumlu koşulların var olduğunu , Kıbrıs'ın AB üyeliğinin tüm Kıbrıslılara yarar sağlayacağını, barışı teşvik edeceğini ve bölgedeki istikrara katkıda bulunacağını iddia etmektedirler. AB, soruna çözüm

⁶⁵ http://www.igeme.gov.tr.ülkeler_sayfasından özetlenmiştir.

⁶⁶ KKTC, DPÖ(Devlet Planlama Örgütü), Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 2003, (www.devplan.org/tur_ind.html, 20.04.2004)

⁶⁷ KKTC, Başbakanlık DPÖ, 2004 Geçiş Yılı Programı, Kasım 2003.

⁶⁸ <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelismeler/Bruksel.htm> (E.T. 22.11,2003)

bulması halinde adanın kuzeyine 259 milyon Euro vermesi planlanmaktadır. Bu rakam Türkiye'nin KKTC'ye verdiği bir yıllık yardıma hemen hemen denktir.

Avrupa Konseyi'nin 12-13 Aralık 2003 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirdiği toplantıda Türkiye ve Kıbrıs'a ilişkin olarak ise aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:

Avrupa Konseyi, Türk Hükümeti'nin AB'ye uyum kapsamında gerçekleştirdiği reformları hızlandırma hususunda göstermiş olduğu ciddi ve kararlı çabalarını memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir. Türkiye tarafından gerçekleştirilen reformların etkin uygulanması yönünde en önemli adımları teşkil eden Anayasa uyum paketleri ve Kopenhag siyasi kriterleri ile gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesindeki (KOB) bir çok önceliğin karşılanmış olmasının Türkiye'yi AB'ye daha da fazla yaklaştırdığı vurgulanmıştır. Ayrıca, Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılama hususunda ciddi ilerleme kaydettiğini belirtmiştir. Bununla beraber, özellikle yargının bağımsızlığı ve işleyişinin güçlendirilmesi, örgütlenme, ifade ve din özgürlüğü gibi temel özgürlüklere ilişkin genel çerçevenin iyileştirilmesi, asker-sivil ilişkilerinin AB uygulamaları ile daha da uyumlaştırılması, Güneydoğu Anadolu'daki durumun ve kültürel hakların iyileştirilmesi konusunda daha fazla çaba gösterilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Türkiye'nin ayrıca makroekonomik dengesizliklerinin ve yapısal eksiklerinin de üstesinden gelmesi gereği vurgulanmıştır. Diğer taraftan, Kıbrıs sorununa çözüm sağlanmasının Türkiye'nin AB üyelik hedefinin gerçekleştirilmesine büyük ölçüde yardımcı olacağı ifade edilmiştir.⁶⁹

Avrupa Konseyi, Birleşik bir Kıbrıs'ın 1 Mayıs 2004'te AB üyesi olması yönündeki tercihi tekrar ifade etmektedir. Avrupa Konseyi, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak 1 Mayıs 2004'e kadar BM kararları çerçevesinde uygun bir çözüme ulaşılabileceğini belirlemekte ve BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde müzakerelere yeniden başlanması konusunda bütün taraflara özellikle de Türkiye ve KKTC'ye çağrıda bulunmaktadır. Konuya ilişkin olarak, AB'nin kuruluş prensiplerine uygun bir çözüme ulaşılması yönündeki istekliliğini de vurgulamaktadır. Soruna ilişkin olarak bir çözüm bulunması durumunda, Birliğin adanın kuzeyinin gelişmesi konusunda mali yardım sağlamaya hazır olduğu vurgulanmaktadır.⁷⁰

Komisyon, Kıbrıs probleminin çözümü konusundaki çabaların, AB-Türkiye arasındaki gelişmiş siyasi diyalogun bir parçasını oluşturduğunu hatırlatmaktadır. Konsey tarafından müteaddit defalar ifade edildiği üzere Türkiye'nin, ilgili tüm taraflarla birlikte Kıbrıs probleminin kapsamlı bir çözüme ulaştırılması konusunda, kararlı bir destek sağlamasında fayda bulunmaktadır. Komisyon, Kıbrıs probleminin, Kıbrıs'ın 1 Mayıs 2004 yılına AB'ne tam üyeliği öncesinde, çözümü konusunda şartların çok müsait olduğunu düşünmektedir. Çözumsuzlük Türkiye'nin üyeliği konusunda önemli bir engel teşkil edeceği⁷¹ şeklindeki cümleyi Yunanlıların koydurduğu düşünülmektedir. Komisyon üyelerinin bu konuda hem fikir olmaları ve

⁶⁹ <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelismeler/Bruksel.htm> (E.T. 20.12.2003)

⁷⁰ <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelismeler/Bruksel.htm> (E.T.15.12.2003)

⁷¹ <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelismeler/Bruksel.htm> (E.T.12.12.2003)

belgede bunun bulunması konusunda ısrar etmesini Ankara'nın ciddi şekilde değerlendirmesi gerekir.⁷² AP Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Brok, "Kıbrıs'ta çözüm yoksa, Türkiye için müzakere yok" derken aynı komite üyesi eski Türkiye Raportörü Lamassoure de AP'nin Kıbrıs konusunda Türkiye'ye " çok katı" olacağını söyledi.⁷³

Kıbrıs sorununu çözüm baskısı ve istekler manzumesi ile Türkiye'ye baskı yapılması , Kıbrıs'ın yalnızca Kuzey Kıbrıs Türkleri'nin değil, Türkiye'nin de yaşamsal bir sorunu olduğu tezini kuvvetlendirmektedir.⁷⁴

Esasen Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin politikaları ve Annan planı etrafında şekillenen tartışmaların hemen hemen tamamı, ya doğrudan veya dolaylı olarak AB konusuyula ilgilidir. Türkiye'nin AB'ye girmesi gibi bir mesele olmasaydı, Türk tarafı Annan planını veya aynı felsefe üzerine inşa edilmiş bir başka planı da ciddiyetle müzakere etmezdi. Çünkü Annan planı Türk tarafının egemenliği, siyasi eşitliği gibi konularda 1960 antlaşmalarının gerisine giderken, mülkiyet meselesinin çözümünde Loizidou davası gibi çözümün ferdi başvurularla gerçekleşmesini istemektedir. Böyle bir durumun yaratacağı kaosu ekonomik manada Türk tarafını bir yıkıma sürükleyeceği açıktır. Annan plânının kabul edilmesiyle, Ada'nın tamamının, Türkiye'nin üye olmadığı ve üye olmasının ise tamamen tartışmalı ve şüpheli olduğu AB'ye üye olacak olması, meseleyi daha da karmaşık hale getirmektedir. Türkiye'nin AB üyeliğiyle ilgili tartışmaların olmadığı 1970'li veya 1980'li yıllarda bu plan taraflara sunulsa idi reddedilirdi .⁷⁵

3.5.Referandum Sonrası Gelişmeler

Kıbrıs sorununun çözümünde, BM tarafından hazırlanan ve tarafların müzakeresine sunulan Annan planının 24 Nisan 2004 tarihinde eş zamanlı olarak adanın her iki tarafında halk oylamasına sunulmasıyla yeni bir aşamaya gelinmiştir. Halk oylamasının sonucu GKRY'de %24 evet ve %76 hayır çıkarken, KKTC'de % %65 evet ve %35 hayır olarak çıkmıştır. Bu sonuçlara göre GKRY planının uygulanmasına karşı çıkmıştır. Böyle bir sonuç birçok kesim tarafından, KKTC açısından farklı kombinasyonların en iyisi olarak değerlendirilmektedir. Bu sonuç Türk tarafına aynı zamanda uzun süreden beri elde etmeye çalıştığı bir siyasi üstünlük de kazandırmıştır.

Referandum sonuçları AB'ye tam üye olan Rumların "Avrupalılık" ilkesine ne kadar uyum gösterdiklerine de bir delil teşkil etmektedir. Zira AB ülkeleri, Avrupalılık ilkesine, farklı kültürlerin bir arada yaşayabilirliğini göstermesi

⁷² Zaman,R.Denktaş, ,KKTC VE AB üyeliği, 24 Mart 1998

⁷³ <http://www.e-kolay.net/haber/arama.asp?PID=1236&T2Day= 1&T2Month= 6&T2Year= 2000&T1Month=3&T1Year=2004&QU=k%FDbr%FDs &gonder.x=30&gonder.y=13> (E.T.21.11.2003)

⁷⁴ http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Gozen/rg_ab.htm (E.T.19.11.2003)

⁷⁵ <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran145.htm> (E.T.15.03.2003)

bakımından, büyük önem vermektedirler. Referandum sonucu, Rumların AB çatısı altında bile olsa, Türklerle birlikte yaşamaya tahammül edemeyeceklerini göstermektedir. Bu referandum sonucunda GKRY’de hayır oylarının açık farkla çoğunlukta olması şaşırtıcı değildir. Bu sonuç aynı zamanda adanın bir kısmının Rumlara verilmesine gösterilen itirazın bir yansımasıdır. Çünkü Rum fanatizmi ve Enosis, adanın tamamının Rumlara verilmesini öngörür. Bu bakımdan GKRY, aynı amacı AB üyeliği üzerinden gerçekleştirmek istediğinden, oylamada “hayır”ı tercih ederek, Enosis’ten ümidini kesmediğini bir kez daha ispatlamıştır. Ayrıca GKRY’de din adamlarının “evet veren cehennemliktir” gibi yaklaşımları, Rumların, AB’nin aydınlanma çağına ve laik devlet anlayışına ne kadar yakın (!) olduklarını da göstermektedir. Bu örnek aynı zamanda tarih boyunca Rumların ve Yunanistan’ın Türklere karşı uyguladığı devlet politikalarında, din adamlarının ve kilisenin etkisinin son örneğidir.

AB’nin gelecekteki Kıbrıs politikası, hem adanın hem de Türkiye-AB ilişkilerinin de yönünü tayin edecektir. AB’nin, GKRY’nin adanın tamamını temsiliyetine dayanan resmi politikası sona ermedikçe, Kıbrıs sorununun gelecekte Türkiye-AB ilişkilerini etkilemesi kuvvetle muhtemeldir. Nitekim 2004 yılı sonunda yapılacak AB zirvesinde, Türkiye ile tam üyelik görüşmelerine başlama tarihi ile ilgili bir açıklama beklenmektedir. Bu zirvede taraflardan biri olan GKRY’nin takınacağı tavır, gelecekte Türkiye-AB ilişkilerinde Rum tarafının konumunu da belirleyecektir. Ancak son gelişmelerden sonra, diğer üyelerin GKRY üzerinde baskı uygulama ihtimalleri de kuvvetlenmektedir.

Diğer yandan AB’nin KKTC ile ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel ilişkilerini geliştirme isteğinin fiiliyata geçirilmesi için, birliğin yasal bir zemin oluşturması gerekir. Çünkü AB, KKTC’ye uygulanan ambargoyu hafifletmek ve ekonomik yardım yapmak için de karşısında yasal muhatap olarak GKRY’yi görmektedir. GKRY’nin bu konudaki tutumunun olumsuz olacağı açıktır. KKTC’nin resmen tanınarak, bu yasal zorunluluğun aşılması ise, BM kararı gereğince uluslar arası hukuka ters düşmektedir. Ancak tanınma yerine, KKTC’de temsilcilik açmak suretiyle ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirmek mümkündür.

Referandum sonuçları, Türkiye ve KKTC tarafından iyi değerlendirilirse, adadaki Türklerin gelecekle ilgili endişeleri de azaltılabilir. Bu bakımdan referandum sonrası bu konjonktürde, Türkiye ve KKTC arasındaki ekonomik (adaya su, elektrik ve doğalgaz gibi kaynakların Türkiye’den ulaştırılması gibi) ve siyasi ilişkiler daha da kuvvetlendirilmeli ve bu bağlamda AB ve ABD’nin KKTC’ye yapacağı yardımlar Türkiye ile koordinasyona gidilerek kullanılmalıdır. Annan planının kabul edilmemesiyle Türkiye ve KKTC’ye geçen siyasi avantajların devam ettirilebilmesi için, “evet” yaklaşımıyla bir miktar aşağıya çekilen çıtanın, tekrar eski seviyesinde tutulması ve hatta daha yukarılara taşınmaya çalışılması, KKTC ve Türk halkının geleceği açısından önemlidir.

Özellikle ABD ve AB’nin ortak tutum sergileyerek özel temsilcilikler açmaları, yapılacak yardımları KKTC’nin ilgili yerel organları üzerinden gerçekleştirme olanakları, KKTC’ye ekonomik ve siyasi açıdan önemli kazançlar getirecektir. KKTC’nin liman ve hava alanlarının uluslara arası kullanıma

açılmasıyla turizm, yabancı yatırımlar ve ihracatın geliştirilmesi mümkün olacaktır. Türkiye'nin ekonomik yardımlarının devamı ve yaklaşık 35000 askerin adada kalmayı sürdürmesi, Türk tarafının ekonomik ve siyasi gelişme açısından kazançlarını artırırken, barış ve güvenlik açısından da mevcut istikrarın devamını sağlayacaktır.

Referandumdan sonra ABD yönetiminin KKTC ile ticaret ve turizmde işbirliği, KKTC hava alanlarına Amerikan şirketlerinin uçak seferleri düzenlemesi, KKTC'ye fon aktarımı için IMF ve Dünya Bankası'nın teşvik edilmesi gibi açılımlarda bulunması gündeme gelmiştir.⁷⁶ AB'nin gelecekle ilgili muhtemel senaryoları ise şöyle sıralanmaktadır:⁷⁷ Yapılacak yasal değişikliklerle KKTC ile ilişkilerde Rum ipoteğinin kaldırılması, 5 Temmuz 1994'te konulan ambargonun kaldırılarak 259 milyon Euro'luk yardımın doğrudan KKTC'ye verilmesi, KKTC limanlarından ve hava alanlarından yararlanma ve turizmi geliştirme, KKTC'nin AB'deki sportif ve diğer etkinliklere katılması, KKTC'de temsilcilik açılması, evet çıkana kadar referandumun tekrarlanması, Avrupa Parlamentosundaki iki türk milletvekilinin yerinin boş tutulması, Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerinde bir değişken olmaktan çıktığının ilan edilmesi, ABD ile işbirliği içerisinde KKTC'nin tanınmasına tepki gösterilmemesi.

Diğer yandan AB Dışişleri Bakanları'nın 27 Nisan 2004'te Lüksemburg'da yaptıkları toplantının sonuç bildirisinde, Kıbrıslı Türklerin tecritine son vermeye kararlı olduğu ve çözüm olmamasına rağmen daha önce kararlaştırılan 259 milyon Euro'luk yardımın kullanılmasına karar verildiği bildirildi.⁷⁸

SONUÇ

Kıbrıs sorunlu bir ada olarak AB ile ilişkilerini tam üyeliğe uzanan bir süreçte geliştirmiş ve AB, bu sorunları ilişkilerin geliştirilmesinde bir engel olarak görmemiştir. AB aynı tutumu aslında ekonomisi ve insan haklarına saygısı konusunda AB standartlarını yakaladığı tartışmalı olan Yunanistan ile 1981 yılında bütünleşerek göstermişti. Türkiye ise AB'ye tam üyelik sürecinde , gerek AB'nin ulaştığı standartlar gerekse değişen dünya koşulları nedeniyle, önceki yıllarda olmayan ve ilave edilen yeni koşullar yumağını kucagında bulmaktadır. Maastricht, Amsterdam ve Kopenhag Kriterleri 1990'lardan sonra gündeme gelmiş, Türkiye'yi doğrudan hedef almasa bile, diğer aday ülkelerin yerine getirdiğine inanılan bu koşullarda, İlerleme Raporları ve Katılım Ortaklığı Belgelerinde Türkiye'de ciddi eksiklikler bulunmuştur. Bu bağlamda Kıbrıs sorunu Türkiye'nin kucagında bulduğu sorunların belki de en önemlisi haline gelmiştir.

Kesin olan, Kıbrıs sorununun artık çözülmesi gerektiridir. Türk tarafının sıkı, ancak esnek bir pazarlık politikasıyla görüşmelerde tıkanmayı aşmak için insiyatif alması önemlidir. Taraflar, kayıplarla da olsa sorunu çözmeye iradesini geliştirmek zorundadırlar. Statükonun daha ne kadar korunabilir olduğunu, dolayısıyla

⁷⁶ Milliyet, 25.04.2004

⁷⁷ Zaman, 25.04.2004

⁷⁸ Hürriyet, 27.04.2004

geleneksel tezlerimizi ve politikalarımızı gözden geçirmekte fayda vardır. KKTC'nin iktisadi ve siyasal yapılanmasına da uyanık bir bilinçle bakmak kaçınılmazdır. KKTC'nin kara para aklama ve usulsüz bankacılık sektöründe işgal ettiği yer, sorunun çözümsüzlüğünde bu kesimlerin de payı olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.⁷⁹

Bir yandan Türkiye'nin ulusal davasını Kıbrıs sorununa indirgemenin, diğer yandan KKTC ve Kıbrıs Türklerinin taşıdığı ahlaki, insani ve hatta stratejik değer ve Kıbrıs sorununun Türkiye'nin daha büyük ilkeleri ve davaları karşısındaki konumunu da rasyonel bir biçimde etkileyeceği gerçekleri birlikte düşünülmelidir.

AB'nin Türkiye-AB ilişkilerinde Yunanistan'ı koruyucu tutumu, Yunanistan-Türkiye sınırlarını AB'nin de sınırları olarak nitelemesi, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı yaşadığı tarihsel endişeler bu iki ülke arasındaki ilişkilerin yönünü etkilemiştir.

Ayrıca 1981'den sonra Yunanistan'ın AB'den elde ettiği finansal destek, Yunanistan'ın kurumsal ve toplumsal düzeyde Avrupa'ya açılması Avrupalı yanını güçlendirmiştir. Dolayısıyla, Avrupa medeniyetinin tarihsel kökleri arasında sayılan Helen kültürü Yunan ulusal kimliğinin daha belirgin tanımlayıcıları arasına girmiş, 1981'den bu yana Yunanistan'ın AB içinde geçirdiği toplumsal ve ekonomik dönüşüm, siyasal boyutun yanında, özgüvenini pekiştirici bir başka alan olmuştur. Kısaca AB içinde kendine yer alan Yunanistan, Türkiye'ye karşı, AB aracılığı ile siyasal açıdan bir üstünlük kurmak istemektedir. AB fonlarıyla toplumsal refah yönünde önemli adımlar atması, Birliğin dışında kalan Türkiye'yi gün geçtikçe Yunanistan ile ilişkileri düzeltmeye zorlamaktadır.

Avrupa Birliği, başından bu yana sorunun kaynağında Türkiye'nin olmadığını görmek istememenin yarattığı bir dizi yanlış politika uygulamasıyla dikkat çekiyor. Devreye giriş zamanlamasından, izlenen yöntemlere, taraflara verilen yanlış mesajlardan, Türkiye'nin çözümsüzlüğün tek sorumlusu gibi gösterilmesine kadar uzanan ve son derece geniş bir yelpazeye yayılan bir dizi yanlış politika.⁸⁰

Tam üyelik müzakerelerine başlayan ve kısa dönemde tam üye olması beklenen Doğu Avrupa ülkelerine yönelik AB'nin herhangi bir sözleşmesel yükümlülüğü 1993 tarihli ortaklık antlaşmalarına kadar olmamıştır. Ama, Soğuk Savaş sonrası değişen şartlar çerçevesinde çizilen genişleme stratejisi bu ülkeleri tam üyelik potasına 10 yıllık bir süre içinde sokmuştur. Oysa, AB için 1963 tarihli AB-Türkiye ortaklık anlaşması bu süreçte, fazla bağlayıcı görülmemiştir.

Kıbrıs konusuyla ilgili olarak, Girit'in kaybedilmesi⁸¹ gibi tarihi tecrübeler, görüşmelerde çok hassas ve dikkatli davranmayı bir kez daha önemli hale getirmektedir.

Bir yoruma göre, Girit'i Yunan almadı, Avrupa onlara verdi. Ege adalarını, 12 Ada ve Rodos'u onlara Avrupa verdi. Şimdi aynı oyun Kıbrıs'ta oynanıyor.⁸² Bir

⁷⁹ DTM , Türkiye'nin Dış Ticaret Stratejisi, 2003, s.48

⁸⁰ <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=925> (E.T.19.01.2004)

⁸¹ Bkz.<http://www.trncpresidency.org/pres/news/turkce/Girit.htm> (E.T.14.11.2003)

müddet sonra örneğin Ege’de benzer bir sorun olarak Türkiye’den istenebilecektir. Bu düşünce karamsar bir tablo ortaya çıkarmakla birlikte, Kıbrıs sorunu sonsuza kadar çözümsüz kalmaz. Türk kamu oyunda Kıbrıs sorununun çözülmesine karşı çıkan taraflar, genellikle sorunun çözümünün AB üyeliğinin olumluya çeviremeyeceği görüşünü taşımaktadır. Bu düşünce tartışılabilir olmakla birlikte, çözülememesi halinde hangi durumların ortaya çıkabileceği fazla tartışılmamaktadır. Örneğin Türkiye, Rum tarafının 2004 yılından itibaren birliğe tam üye olması halinde, bugüne kadar tanımadığı bir devletle entegrasyona karşı sorumluluklarını yerine getirmek zorunda kalacaktır.

Diğer yandan Türkiye değişen dünya koşullarında kendini Avrupalı görmek istemekte, daha iyi yaşam koşulları, demokrasi ve insan hakları nimetlerinden daha çok yararlanmak, çağdaş uygarlık ve refah gibi beklentilerle nihai hedefini ve geleceğini AB’ye tam üye olmakta görmektedir. Yıllarca çözümsüz kalan Kıbrıs sorununun özellikle 2003-2004 yıllarında ,çözüm sürecine girmesine yol açan bazı faktörleri ise şöyle sıralayabiliriz:

İki taraf arasındaki ekonomik gelişme farklılığı tarafların çabalarını artırmaktadır. Özellikle Güneyin yüksek ekonomik büyümeye sahip olması kuzeyde yaşayanlar tarafından sorunun çözülmesi halinde kendilerinin de aynı büyümeyi yakalayacakları, dolayısıyla refah seviyelerinin yükselmesine inanmaktadırlar.

Kıbrıs ekonomisinin, Türkiye’nin desteği olmadan sürdürülebilir bir yapıda olmadığını dikkate aldığımızda bazı kesimler tarafından iddia edildiği gibi her yıl yapılan yaklaşık 300 Milyon Dolarlık desteğin Türk ekonomisi için bir yük teşkil ettiği düşüncesi çözüm sürecinde daha istekli davranmaya yöneltmiştir.

Değişen dünya koşulları Kuzey’in de dışı açılmasını zorunlu hale getirmiştir. Uluslararası kamuoyunun tanımak istemediği bir ülkede yaşamının zorluğunu gören kuzey halkı, birleşik Kıbrıs olsa bile medeni toplum olmanın avantajlarını yakalamak istemektedir.

AB’nin adanın tamamını almak istemesi ve bunun sonucu, şu an müzaker için elde bulunan estrümanların zamanla kaybedileceği endişesi, Türk tarafını çözüme zorlamaktadır.

Türkiye 1974’ten sonra adanın mevcut fiili statüsünü dünyaya kabul ettirememiştir. Böylece dünya kamuoyunun KKTC’yi tanımak istememesi kilitlenen görüşmelerin yeniden açılmasında itici bir unsur olmuştur.

Özellikle 11 Eylül 2001’den sonraki gelişmeler, dünya siyasetinde, AB ilişkilerinde Türkiye’ye yeni ivmeler kazandırmış gözükmektedir. 11 Eylül 2001 sonrası canlanan ABD ve Türkiye arasındaki “stratejik işbirliği” sadece AB ilişkilerini değil, IMF kredilerini, Kıbrıs’ın adadaki iki toplumu kapsayacak şekilde AB’ye girmesini de belirleyen en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Böylece, dünya yeniden parsellenirken, sorunlu bölgelerde taşlar yerine oturtulmaya

⁸² Hürriyet, , Emin Çölaşan, AB Pasaportu Uğruna, 16.01.2003

çalışılmaktadır. Türkiye ile ABD arasında stratejik boyutta ilişkiler geliştirilmek istenirken, Türkiye'nin Kıbrıs'ta hareket alanını daraltabilecek gelişmelerin gündeme gelmesi ilginçtir. Nitekim Rum basınına dayanarak verilen haberlere göre, ABD'nin Kıbrıs'ta askeri üs isteğinde bulunması ve bu çerçevede Güzelyurt ve Geçitkale'ye 10.000 kişilik bir kuvveti yığması⁸³ adanın geleceği üzerinde önemli bir ABD egemenliğine yol açabilir. Böyle bir durum gerek AB, gerekse Kıbrıs Rum Kesimi ile KKTC ve Türkiye'nin ada üzerindeki politikalarının sınırlanmasını beraberinde getirmekle birlikte, bundan en çok etkilenecek ülkenin Türkiye olması muhtemeldir. Çünkü adada ortaya çıkabilecek bir ihtilaf durumunda, Türkiye'nin müdahalesi artık ABD engeline takılabilir.

Bu bakımdan çözümlenmesi zor birçok problemin yaşandığı adada, ABD'nin adayı Ortadoğu politikalarının bir atlama taşı olarak kullanmayı düşünmesi Türkiye açısından yeni sorunları beraberinde getirecektir.

Diğer yandan, Amsterdam Antlaşması ile Kopenhag Kriterleri'nin ülkelere getirdiği yükümlülükler, Türkiye ve KKTC AB'ye tam üye olsa bile, yine önemli riskler getirmektedir. Çünkü özellikle Kopenhag Kriterleri birliğin gelecekte alacağı kararlara, Birlik ülkelerinin harfiyen uymasını gerektirmektedir. Bu bakımdan birliğin diğer üyelerinin Yunanistan ve GKRY gibi ülkelerin yanında yer alması olasılığı arttıkça, Türkiye ve KKTC aleyhine ortaya çıkacak ekonomik ve siyasi yükümlülüklerin taşınamayacak kadar ağır olması ihtimali de göz ardı edilmemelidir. 2004'ten sonraki yılların bir yandan büyük Ortadoğu projesi kapsamında ABD'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek istediği, diğer yandan da AB'nin Türkiye'yi de içine alacak çalışmalara girişeceği, bu çerçevede Türkiye-Kıbrıs-Yunanistan üçgeninde daha aktif olacağı yıllar olarak tarihe geçecektir. 2004-2005 yılları aynı zamanda AB-Türkiye ilişkilerinin geleceğini şekillendirecek kararların alınacağı yıllar olacaktır. Birçok farklı dil ve kültürleri bir arada barındıran AB'nin Türkiye ve Kıbrıs ile sorunsuz bir şekilde entegre olmayı başarması, kuruluşundan beri gerçekleştireceği en zor genişlemenin de başarısını belirleyecektir. Türkiye'nin gerekli ekonomik ve siyasi kriterleri yerine getirerek ve Kıbrıs sorununu çözerek AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmesiyle, bölgedeki bütün ekonomik ve siyasi sorunların kökünden çözüleceği beklentisi de pek gerçekçi değildir. Örneğin tam üyelik, birlik vatandaşlarına ayırıcı uygulamalar getirmeyi yasaklar. Bu bakımdan içerisinde Türkiye karşıtı birçok marjinal grup ve kişileri barındıran Birlik bünyesinde Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ın farklı durumları devam edecektir. Şöyleki, örneğin ileri entegrasyon aşamalarında, bir Türk vatandaşının Yunanistan ya da Kıbrıs Rum Kesiminde çalışma ya da ikamet özgürlüğüne ne derece tahammül edileceği tartışmalıdır. Aynı durumu Türkiye için de düşünmek mümkündür. Örneğin bir Yunanlı ya da Rum'a Türkiye'de çalışma, mülk edinme ya da ikamet izninin tanınmasına kamu oyunun vereceği tepki, Avrupa pasaportlu Ermeni asıllı bir Fransız vatandaşının Doğu Anadolu'da arsa ya da ev satın almasına imkan tanınma zorunluluğu ve bu durumdaki kişilerin iyi niyetli olup olmadıkları konusunda tarihin gösterdiği tereddütler, gelecek yıllarda Türkiye'nin

⁸³ Akşam, 8.3.2004.

AB içinde hep konuşulan bir ülke olmaya devam edeceğini hatırlatmaktadır. Yaklaşık 9500 km²lik bir alanda 200000 Türk ile bir arada yaşamayı reddeden Rumların, AB çatısı altında 70 milyonluk Türkiye ile birlikte yaşamaya tahammül gösterecekleri şüphelidir.

Kıbrıs sorunu Annan planının, referandum sonucu başarısız olmasıyla, artık AB'ye taşınmıştır. Bu sorun Türkiye-AB ilişkilerini şimdiye kadar hep etkilemiştir. Bunda AB ülkelerinin Türkiye ve Türklere karşı tutunduğu olumsuz tavrın da etkisi vardır. Rumların, Kıbrıs'ta Türklere aynı devleti paylaşmak istememeleri, AB açısından yeni bir durumu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu sorunun Türkiye-AB ilişkilerinin gelecekteki seyirinde yol açacağı olumsuzlukların ortadan kaldırılması, büyük ölçüde AB'ye üye GKRY ve Yunanistan dışındaki ülkelerin tutumuna bağlı olacaktır. 2004 yılı sonunda yapılacak olan AB zirvesinde alınacak kararlar gerek KKTC , gerekse Türkiye açısından daha da önemli hale gelmiştir ve AB'yi bu konuda büyük bir sınav beklemektedir.

ABSTRACT

After 1990's, along with the economic and political developments that happen in the whole world and especially in Eastern Europe, European Union (EU) has accelerated enlargement process to the surrounding countries. From May 1st 2004, Cyprus will be a full member of the European Union in a manner that represents the whole island. Turkey's candidate status for full-membership to the Union was recognized officially at the Helsinki Summit in 1999. Beside Greece and Cyprus's being members to the Union, economic and political conditions to fulfill for the candidate countries to be full members have made significant progress over time. Under these changing conditions, Turkey and Cyprus relations with EU gain great importance. The position reached at the end of 40 years elapsed along with the island's being separated practically two different administrations after 1974 requires urgent solutions to the postponed issues connected with Cyprus, especially for Turkey. In case of not being this conflict solved, the Union's viewpoint about Turkey and improvement of relations between Turkey and EU will be extremely influenced by Greece and Greek Cypriots.